

Hegedűs Veronika

**Versenyképesség lehetősége az
egészségturizmusban.
A klaszterek elméleti megközelítése,
egészségklaszterek Magyarországon**

2007, Pécs

VERSENYKÉPESSÉG LEHETŐSÉGE AZ EGÉSZSÉGTURIZMUSBAN. A KLASZTEREK ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE,
EGÉSZSÉGLASZTEREK MAGYARORSZÁGON

Tartalomjegyzék

Versenyképesség lehetősége az egészségturizmusban.	
A klaszterek elméleti megközelítése, egészségklaszterek Magyarországon	1
Tartalomjegyzék	2
1. A klaszterek elméleti megközelítése	4
1. 1. Tudományos és szakirodalmi háttér.....	4
1. 2. Elméleti keretek, a klaszterek legfőbb jellemvonásai	8
1. 3. A klaszteresedés szakaszai	14
1. 5. A klaszter fejlődést elősegítő politikák	15
2. Klaszterek Európában és Magyarországon	16
2. 1. Klaszterek az Európai Unióban.....	16
2. 2. Klaszterek Közép-Kelet Európában.....	20
2. 3. Klaszter kezdeményezések Magyarországon.....	21
3. A hazai turizmus és a klaszteresedés lehetőségei	24
3. 1. A turizmus környezete és nagyságrendje a nemzetközi és hazai piacokon.....	24
3. 2. Tendenciák a nemzetközi turizmusban	28
3. 3. Tények és adatok a hazai turizmus jelentőségéről	29
3. 4. Tények és adatok az egészségturizmus jelentőségéről.....	30
3. 5. A hazai egészségturizmus jellemzői napjainkban	31
Év.....	36
3. 6. Hálózatosodás az idegenforgalomban	38
3. 7. Helyzetkép az európai piacon működő egészségturisztikai klaszterekről	39
3. 8. Klaszteresedés a hazai piacon.....	41
3. 9. A hazai egészségügyi/egészségturisztikai klaszterek rövid jellemzése.....	43
3. 9. 1. Pannon Termál Klaszter (PANTERM).....	43
3. 9. 2. Észak-alföldi Termálklaszter	45
3. 9. 3. Dél-alföldi Termálklaszter	47
3. 9. 4. Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálturisztikai Klaszter.....	48
3. 9. 5. Jász-Nagykun-Szolnok megyei Termálklaszter.....	50
3. 9. 6. Észak-magyarországi Egészségturisztikai Klaszter.....	51
Összegzés.....	53
Irodalomjegyzék.....	54
Papanek G.- Perényi Á. (2006): Spin-offok a fejlett világban és Magyarországon.	
Európai Tükör, 2006/1. pp. 81-95.	55

Bevezetés

A globalizáció főbb gazdasági folyamatainak erősödése következtében a világgazdasági piacok nyitottá váltak. A nemzetek feletti vállalatok bármely piacokon megjelenhetnek, egyre erősödő versenyhelyzetet teremtve. „bárki-bárhol-bármikor-bármit eladhat és megvásárolhat”, felvetve ezzel a regionális versenyképesség problematikáját.

A globális verseny kihívásaira a gazdaság szereplői eltérően reagálnak. Az üzleti partnerek együttműködéseket igyekeznek kialakítani mind egymással, mind az őket kiszolgáló háttérintézményekkel. A vállalati együttműködéseknek számos formája ismert, ezeket egy-egy gyűjtőnévvel a klaszterrel (hálózat, térbeli csoportosulás, fűrtösödés) szokás illetni (Lengyel I.–Rechnitzer J. 2002).

A klaszter, nem egy gazdasági divatfogalom, hanem a globális verseny kihívásaira adott válasz, a területi koncentrációból eredő vállalati versenyelőnyök, lokális lehetőségek maximális kihasználásán alapuló gazdasági szerveződés (Lengyel I.–Rechnitzer J. 2002).

A fogalomkör a 80-as évek óta ismert a fejlett gazdaságpolitikákban, néhány évvel ez előtt pedig Magyarországon is megjelent, kiemelten a Széchenyi-terv Regionális Gazdaságfejlesztési Programjában (Deák Sz. 2000., Lengyel I. 2001).

1. A klaszterek elméleti megközelítése

1. 1. Tudományos és szakirodalmi háttér

Az 1990-es évekig a közgazdaság tudományában a vizsgálatok tárgyát a makro- és a mikro szintek, önálló háztartások, gazdálkodók, termékpiacok és a nemzetgazdaságok jelentették. A mezoszintek (regionális és települési egységek) háttérbe szorultak (Lengyel I. 2003). Ezen túl a regionális tantárgyak kimaradtak, esetleg elvétve jelentek meg a közgazdaságtani alapképzésekben, a térségi folyamatokkal foglalkozó, másik kiemelt tudományterület a regionális földrajz leíró jellegű maradt és a tértudományok szemléltetéseként napjainkban már bevált matematikai számításokon alapuló modellezés sem igazán volt elismert.

Ez azt eredményezte, hogy a regionális szinten folytatott kutatások és azok eredményei nem képezték a közgazdaságtan tudományának részét. Ezen a megítélésen P. Samuelson, F. Modigliani, M. Friedmann vagy R. Solow regionális szinten elért eredményei sem tudtak jelentősen változtatni.

Az 1990-es évek azonban áttörő sikert hoztak. A regionális elemzések több évnyi kutatási eredményeinek nyomán kibontakozni látszott két közgazdaságtani irányzat, melyek a gazdaság térbeliségének vizsgálatát is meghatározónak tartották. Esetükben az egyes gazdasági folyamatok alapját a nemzetgazdaságokon belüli térbeli koncentrációk jelentették, továbbá a területi versenyről és a versenyképességről is határozott véleményük volt (Lengyel I. 2003).

Krugmann a világgazdaságtannal és a nemzetközi kereskedelemmel foglalkozva ismerte fel a földrajzi koncentrációk, az externális gazdaságok jelentőségét, míg Porter a globális vállalati stratégiák elemzésével jutott el a földrajzi koncentrációk és a területi versenyelőnyök kiemelkedő szerepéig. A két irányzat közötti jelentős különbség továbbá, hogy Krugmann az elméleti szinten, míg Porter a gyakorlati megvalósíthatóság szintjén végzett kiemelkedő kutatásokat.

Az irányzatokon belül eltérés továbbá, hogy az egyik a makro-, míg a másik a mikroszintről indulva ismerte fel a térségi szerepkör fontosságát és ehhez mérten eltérő fogalomkészletükben is eltérés mutatkozik. Abban azonban megegyeznek, hogy mindketten a gazdaság térbeliségét tartják az „új közgazdaságtan” kiindulópontjának. Egyaránt hangsúlyozzák a tér és az idő elsődleges szerepét. Mindkét irányzat a neomarkhalli megközelítés eleme. Krugmann a külső gazdasági hatások szerepét emeli ki, míg Porter a versenyelőnyöket emeli ki (Lengyel I. 2003).

Alapvető kérdés maradt azonban, hogy milyen alapkategóriákat vegyünk figyelembe a tér értelmezésénél. Hoover (1999) a telephelyválasztás során három alappillér vizsgálatát tartotta nélkülözhetetlennek:

- A természeti erőforrásokból adódó versenyelőnyök vizsgálatát,
- A térbeli koncentráció gazdaságosságát,
- A szállítási és kommunikációs költségeket.

A három alappillér egyben három tökéletlenség is. Az első alapkö a természeti erőforrások helyhez kötöttségéről tanúskodik, a második, bizonyos funkciók lokális externáliaként történő megjelenését mutatja, míg a harmadik a termékek és szolgáltatások tökéletlen mobilitásáról árulkodik.

Mindegyik pillérré igaz azonban, hogy alapjaiban képes befolyásolni a vállalatok versenyképességét, a regionális versenyelőnyöket.

Mindkét irányzat esetében A. Marshall gondolatai voltak az irányadóak, ezért ha röviden is, de szükséges kitérni ezekre. Marshall a különböző gazdasági vállalkozások esetében kiemelten fontosnak tartotta, a külső gazdasági hatások (extern hatások) szerepét.

Fontos kiemelni, hogy ezeket az externáliákat szomszédági hatásként, lokális kiterjedésűnek értelmezte. Alapvetőnek tartotta a pénzben kifejezhető döntési tényezőket, azonban felhívta a figyelmet a kalkulációk során lényeges elemként megjelenő tényezőkre is, melyek nem jelennek meg az árakban, azonban ezekkel a gazdaságon kívüli összetevőkkel is egyenlő mértékben kell számolni (pl: új ipari körzetek Angliában).

A vállalati méretgazdaságosság vizsgálatakor tehát két tényezőt kell vizsgálni véleménye szerint:

- A belső méretgazdaságosságot (international economies of scale), és
- A külső méretgazdaságosságot (external economies of scale) (Lengyel I. 2003).

A belső méretgazdaságosság meghatározza a termelés kereteit (minél nagyobb az üzem, annál inkább csökkenni fognak az előállított termék költségei a növekvő termelés esetén), míg a külső méretgazdaságosság lehetőséget teremt a termelés költségeinek csökkentésére (pozitív externáliák). Ezek napjainkban három csoportra oszthatók, egymást erősítő folyamatokat indukálva (Amstrong-Taylor 2000., Fujita-Krugmann-Venables 1999., Fujita-Tiesse 2002.):

- Adott iparág földrajzi koncentrációja miatt létrejövő nagyméretű iparági piac lehetővé teszi, hogy a beszállítók, a szolgáltatók és az egyéb résztvevők magas fokon specializálódnak.
- A helyi munkaerőpiacok specializálódnak (természetesen a mindennapi térpályákon belül, az ingázási övezetben).
- Az iparági (műszaki) tudás túlcserdulása lehetővé teszi az innovációk, a szakértelem és az üzleti tapasztalatok gyors áramlását. Ami rövid időn belül az újabb iparágakban új termékkombinációk megjelenéséhez vezet.

Egy kritikus vállalati tömeg elérése után azonban mindhárom externáliából versenyelőnyök kovácsolódhatnak (Lengyel I. 2003).

A marshalli alapgondolatot továbbfejlesztve Krugmann letette a térgazdaság alapköveit. Az új gazdaságföldrajz megalapozói (M. Fujita, P. Krugmann, A. Venables J. F. Tiesse) felismerték, hogy az újabb gazdasági elemzések alapegységei nem az országok és a nemzetgazdaságok, hanem a régiók, melyek akár a nemzetgazdaságok határait is átléphetik, a szereplők érdekeit követve, új térszerkezetet kialakítva (1. táblázat).

1. táblázat

A nemzetgazdaságtan, a regionális gazdaságtan és a térgazdaságtan eltérő ideáltípusai

	Nemzetközi Gazdaságtan	Regionális gazdaságtan	Térgazdaságtan
Egyensúlyelmélet	Általános (komparatív előnyök)	Parciális (elkülönült részpiacok)	Általános (dinamikus és térbeli)
Verseny	Tökéletes	Tökéletes (térbeli monopólium)	Tökéletlen (monopolisztikus)
Mérethozadék	Állandó (belső méretgazdaságosság)	Állandó (külső méretgazdaságosság)	Növekvő (belső és külső méretgazdaságosság)
Tényezők mobilítása	Állandó (belső méretgazdaságosság)	Mobil, kivéve a természeti erőforrásokat	Mobil, kivéve a természeti erőforrásokat
Szállítás szerepe	Országon belül nincs	Költségminimalizálás	Térbeli koncentrálódás előidézője

Forrás: Lengyel I. 2003.

A globalizációs hatásra élénkülő lokális koncentrációs folyamatok másik jeles képviselője M. E. Porter. A „The Competitive Advantage of Nations” c. munkájának legfőbb megállapítása, hogy a globális versenyben résztvevő vállalatok, iparágak tartós versenyelőnyei földrajzilag koncentrálódnak, elsősorban agglomerációs hatásokra (Porter 1990). Ezért a tartós versenyelőnyöket nyújtó lokális üzleti környezet elemeit „rombusz-modellbe” rendezte. Az előzők mellett Porter jelentős felismerése volt továbbá, hogy a globális versenyben nem az egyes piaci szereplők, hanem regionális klaszterek vesznek részt.

A regionális vagy térbeli klaszterek fogalma alatt a globális vállalatokkal és egymással együttműködő, földrajzilag koncentráló helyi vállalatok és intézmények halmazát értjük.

Ezeknek a vállalatoknak - a globális versenyben - az eredményessége az innovációs képességük függvénye. Jövőbeni lehetőségeik pedig az erőforrások legmagasabb szintű felhasználásában gyökereznek (Lengyel I. 2003).

Az említetteket összefoglalva megállapítható, hogy a gazdasági tevékenységek térbeli koncentrálódását nem csupán a vállalati stratégiák erősítik, hanem a technológiai és innovációs váltás is. Az új technológiák megjelenése innovációs folyamatokat eredményez, melynek esetén a lokalitás és a térbeli sűrűsödés előnyt jelent. A globális versenyben való helytálláshoz Porter kiemelt szerepet tulajdonít az agglomerációs előnyöknek. Ebben a folyamatban újraértelmezi a marshalli pozitív extern hatásokat. A vállalatok és iparágak agglomerációs hozadékának napjainkban két alappillére ismert, a pozitív lokális externáliák és a növekvő mérethozadék. Ennek alapján napjainkban használatos fogalomrendszerben az Isard (1975) féle hármas felosztás az elfogadott:

- Nagyvállalati versenyelőnyök,
- Lokalizációs előnyök,
- Urbanizációs előnyök.

Ehhez a felosztáshoz Porter saját primer kutatásai eredményeit is hozzárendelte (hiszen több esetben nem tudta mivel magyarázni az agglomerációs térben elhelyezkedő nagyvárosok kimaradását a globális versenyből). Véleménye szerint az agglomerációs előnyöket két

nagy egységre célszerű bontani, a statikus és a dinamikus agglomerációs előnyökre. A statikus agglomerációs előnyök nagyvárosokban minden esetben (méretük miatt) fellépnek, dinamikus előnyök azonban csak magas innovációs készség mellett jelennek meg. Ezért is mondhatjuk azt, hogy a dinamikus agglomerációs előnyök egyértelműen meghatározzák a regionális klasztereket.

Porter klaszteralapú gondolatmenete újraértelmezi a verseny (regionális verseny) fogalmát és folyamatát, így kiválóan használható a területi versenyképesség vizsgálatához.

1. 2. Elméleti keretek, a klaszterek legfőbb jellemvonásai

A klaszterek létrejöttének legfőbb célja, a lokális versenyelőnyök kiaknázásán alapuló, a közreműködők céljait figyelembe vevő optimális gazdasági fejlesztés és fenntarthatóság elérése.

A vállalkozások versenyelőnyeinek meghatározása nem csupán saját adottságaik függvénye. A versenyképességet erősen befolyásolják a földrajzi telephelyi adottságok, valamint a környezet minőségi jellemvonásai is.

A sajátosságokat vizsgálva M. Porter (1996) az iparági versenyelőnyök meghatározó tényezőit rombusz-modellbe rendezte. A rombusz elemei a tényezőellátottság, keresleti feltételek, támogató és kapcsolódó iparágak, valamint a vállalati stratégia, szerkezet és rivalizálás. Ezekre a determinánsokra vannak hatással a nem várt események, illetőleg a kormányzati döntések. A modell összefüggésrendszere alapján egy ország csupán azokban az iparágakban lehet sikeres, ahol magasrendű versenyelőnyökről beszélhetünk és a modell mindegyik determinánssa hordoz magában előnyöket.

Az említett elemek egymástól nem függetleníthetők, kölcsönösen kiegészítik egymást, vagyis rendszerként működnek. Mégis azt mondhatjuk, hogy két elem különösen nagy szereppel bír. Az egyik a rivalizálás, a másik pedig a földrajzi koncentráció. A lokális verseny serkentőleg hat a rombusz elemeire, a koncentráció pedig erősíti a modellben definiált kapcsolatok intenzitását (Deák Sz. 2000.).

A globális változások hatására új gazdasági terek formálódnak, melyek alapegységei a nemzetgazdaságokon belül a régiók, vonzáskörzetek és a városok („globális – lokális paradoxon”). A megváltozott gazdasági terek erősen specializálódnak. Ennek oka, hogy a régiókon belül mind az egyes iparágak, mind pedig az üzleti környezet specializálódik. Néhány ágazat globálissá válik és klasztert alkot a leszakadó ágakkal szemben.

A fogalom viszonylagos újszerűsége miatt a mai napig nem alakult ki egységes definíció. Olaszországban iparági körzet, Franciaországban lokális termelési rendszer, az angolszász országokban „cluster” kifejezés terjedt el (Lengyel I. –Rechnitzer M. 2002).

M. Porter (1996) megfogalmazása szerint a klaszter: „a versenyző és kooperáló vállalatok, kapcsolódó és támogató iparágak, szolgáltató és együttműködő intézmények földrajzi koncentrációja”, a négy determináns között létrejött kapcsolatok eredménye.

A Magyarországon leginkább elfogadott fogalommagyarázattal a Széchenyi Terv Regionális Gazdaságfejlesztési Programjában találkozhattunk, ennek alapján: „a klaszterek földrajzi közelségen alapuló, vállalati stratégiai szövetségek, amelyek a külső versennyel szem-

ben egységesekek, belső viszonyait pedig egyaránt jellemzi a konkurencia és a közös helyi érdekek összehangolása, a partnerek közötti bizalmi tőke megléte. A klaszterek vállalkozásait informális kapcsolatok kötik össze, a közösen végzett innovációk, a piaci igényekhez igazodó képzés, a hálózaton belüli közvetlen és célzott információáramlás révén csökkenthetők a tranzakciós költségek, ezáltal pedig az adott térség vállalkozásainak versenyképessége növekszik".

A klasztereknek két alaptípusát különböztetjük meg, melyek további altípusokra oszthatók (2. táblázat):

2. táblázat: A klaszterek típusai

Iparági klaszter	Területi klaszter
Megaklaszter (nemzetgazdasági szintű)	Makroklaszter (bázisa egy ország)
Mezoklaszter (több vállalat)	Regionális klaszter (bázisa egy régió)
Mikroklaszter (1–2 vállalat)	Lokális klaszter (bázisa egy település)

Forrás: Lengyel I.-Rechnitzer J. (2002)

További csoportosítást tesz lehetővé annak a vizsgálata, hogy milyen kapcsolódások alakulnak ki egy-egy „termékkultúrán” belül, a vállalkozások, kutatóhelyek, oktatóhelyek és más egyéb transzferintézmények között. Ezek alapján vertikális és horizontális klasztereket különíthetünk el, melyek ismérvei a következők:

Vertikális klaszterek:

- egy vertikum mentén jönnek létre pl.: beszállító hálózatok,
- értéklánc típusú kapcsolatokról áll össze, cégről-cégre növekszik a termék hozzáadott értéke,
- takarékoskodnak a tranzakciós költségekkel (optimalizálják a munkafázisok volumenét),
- a vezető szerepet a kezdeményező húzóvállalat tölti be,
- fejlesztésüket a policy-mix szolgálja, melynek elemi az innováció-ösztönzők, pl.: autói- és bútortipari tömörülések.

Horizontális klaszterek:

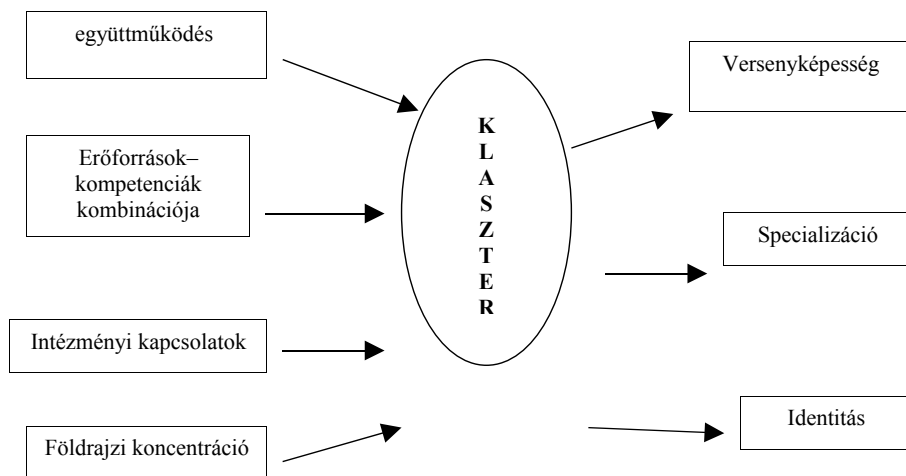
- célja egy adott régióban működő, magán és/vagy köztulajdonban lévő cégek versenyképességének fokozása,
- benne a tagok érdekérvényesítő ereje egyenrangú,
- általában egy-egy szolgáltatási ág köré szerveződnek pl.: fürdő-klaszterek, lovas túraútvonalak mentén létesült intézmények,
- a horizontális klaszterek életképessége sokak szerint megkérdőjelezhető, csak akkor tudnak működőképesek maradni, ha egy multinacionális vállalat vagy egy vezető cég is tagja a csoportosulásnak,
- létjogosultságuk abban áll, hogy rajtuk keresztül regionális fejlesztési célokat lehet megvalósítani,

- a policy-mix elemei ebben az esetben a regionális fejlesztés eszközei (Deák Sz. 2000., Lengyel I. 2001.)

A valóságban az együttműködések sokfélék lehetnek, hiszen a globális gazdasági folyamatokon túlmenően sajátos, területileg specifikus tényezők (társadalom, kultúra, gazdasági szabályozók, infrastruktúra stb.) is hatnak működésükre. Ennek ellenére az együttműködéseknek minden esetben vannak közös jellemvonásai (1. ábra).

1. ábra A klaszter típusok közös jellemvonásai

Forrás: Lengyel I.–Rechnitzer J. (2002)

A klaszterekre jellemző továbbá, hogy az adott iparág kulcvállalataira épülnek, exportjuk a régió kívülré irányul. A „magvállalatok” a helyi partnerekre és azok rendszerére támaszkodnak, a rendelkezésre álló infrastrukturális háttér pedig determinálja a versenyelőnyöket. A koncentrációból adódóan a vezértermékek előállításuk lokális (2. ábra).

2. ábra A klaszterek felépítése

Forrás: on Competitiveness alapján, Lengyel I.–Rechnitzer J. (2002)

A közös jellemvonások számbavétele során nem elhanyagolható szempont a hálózatok finanszírozási rendszere sem. Ennek alakulását szintén számos tényező befolyásolhatja (tagok befektetési hajlandósága, kormányzati politikák, projektek stb.) mégis azt mondhatjuk, hogy létezik egy általánosan módszer, az úgynevezett „köz-magán együttműködés” (PPP = Public-Private-Partnership) megjelenése, ami idővel lehetővé teszi a teljes öfenntartást. Megjegyzendő azonban, hogy az öfenntartás kérdéskörét illetően számos nézet fogalmazódott meg (3. táblázat) (SEED 2003).

3. Táblázat Az önfinanszírozásra vonatkozó nézetek

Nézet	Jellemzők
„Csak alapításkor nézet”	<ul style="list-style-type: none"> • Alapításkor szabad közpénzeket bevonni. • A közpénz bevonás időtartama maximum 2-3 év és csak részleges. • Önfenntartásra kell ösztönözni a klaszter vezetését. • A létfeltételek kialakulása után a magántőke kell, hogy domináljon. • „Az alapítás és a működés is támogatandó-nézet” • A közpénzek jelenléte folyamatosan indokolt. • Indokolttá teszi a klaszter-menedzsment létrehozását.
„Valamit valamiért-nézet”	<ul style="list-style-type: none"> • A nézet képviselői kedvezőtlennek tartják a létező és kialakuló klaszterek sokféle támogatási formáit. • Szükséges következetesen és ellenőrizhetően végrehajtani a kormányzati politikákat. • Feltételez egy felülről lefelé építkező rendszert. • A követői nem hisznek az önfenntartásban, az állandó önrész jelenlétét max. 20% körül határozzák meg.

Forrás: SEED 2003., alapján

A finanszírozásként odaítélhető támogatások jogcímei a következők lehetnek:

- Központi támogatások
- Országos források
- Regionálisan decentralizált források
- Hitelek (makro- és mikrohiteltek)

A klaszterek közös jellemzői közé tartozik azok életképessége is. A termékekhez hasonlóan a klaszterek esetén is beszélhetünk életciklusról. A fejlődés felfelé ívelő szakaszában megfigyelhető a területileg közeli gazdálkodók agglomerálódása, közöttük az együttműködés folyamatosan elmélyül, specializálódik a szolgáltatókör és a munkaerőpiac. Fokozódik az oktatási intézmények és a szakmai szervezetek jelenléte és szerepvállalása. Erőteljesen jelenik meg a kapcsolati tőke is. A lefelé ívelő fázisban a rendszer lemerevedik, összetevőiben megrögzöttségek keletkeznek, specializációra való hajlama rugalmatlanná válik.

Összességében megállapítható, hogy a klaszterek pozitív hatással vannak az innovációra és a versenyképességre, a szakértelem kialakulására, a gazdasági növekedésre és a hosszú távú gazdasági dinamika kialakulására makro-, mezo-, és mikroszinten egyaránt (4. táblázat) (Gecse G.–Nikodémus A. 2004).

4. táblázat A klaszterek előnyei

Makroszint	Mezoszint	Mikroszint
Elősegíti a kis- és középvállalkozások létét.	Csökken a munkanélküliség.	Növelheti a piacok méretét.
Segíti a technológia és az innováció áramlását és befogadását.	Erősödnek a K+F központjai és az oktatási intézmények.	Gyorsítja az információ és innováció áramlását.
	Stabilizálja a gazdasági szereplők helyzetét.	Ismertség elősegítése.
	Javítja a régió versenyképességét, pozitívan befolyásolja annak arculatát.	Bővülő termékkála.
		Szélesebb beszállító rendszer kialakulása.

Forrás: Kocziszky Gy. (2004)

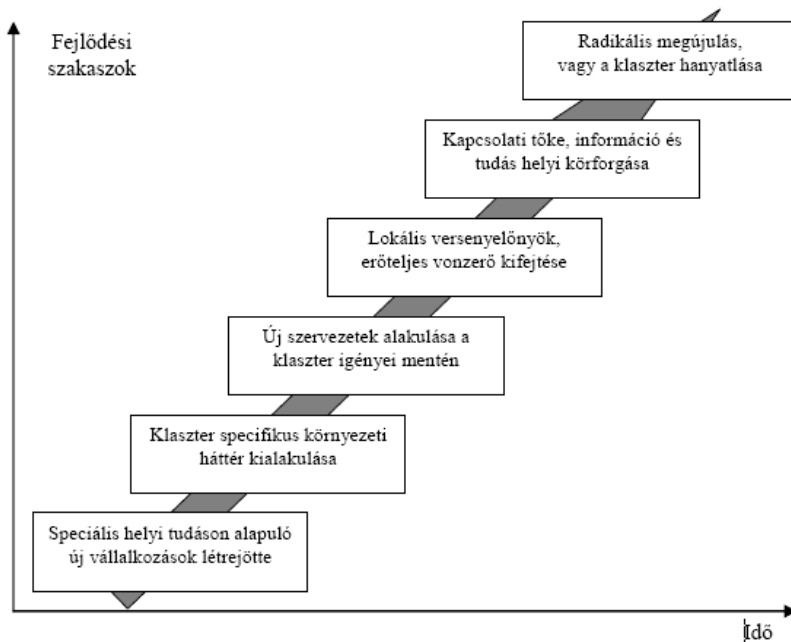
1. 3. A klaszteresedés szakaszai

A regionális vagy iparági klaszterek kialakulása viszonylag hosszú ideig zajló folyamat eredménye. Ebben a néhány évben, inkább néhány évtizedben megfigyelhetők a klaszterkezdemények mindegyike esetén közös fejlődési állomások. Természetesen a fejlődési lépcsőfokok elméleti síkon mozognak, így a valóságban lehetnek ettől eltérő fejlődési pályák, azonban a legtöbb klaszterre vonatkoztatva helytállóak.

A klaszteresedési folyamat elindítója minden esetben egy speciális adottságon, tudáson, kompetencián szerveződő innovatív vállalkozás. A gazdasági tevékenység kibontakozásának közös velejárójaként rövid időn belül kifejlődik a specifikus iparági környezet. Létrejön a speciális, hasonló tudással, ismeretekkel és megfelelő végzettséggel rendelkező munkaerőbázis. Ezt követően megjelennek gazdasági szférában olyan, eddig még nem létező gazdálkodók, akiknek legfőbb feladata a klaszter speciális igényeinek felmérését követően a lokális versenyképesség feltételeinek biztosítása (Grosz A. 2005.).

A kialakult szakosodott gazdasági környezet és a specializált munkaerőbázis hatására a klaszter, erős vonzóerővel válik a szélesebb környezete számára. Több a klaszteren kívüli vállalkozás dönt a klaszter által „uralt” térségbe település mellett. A folyamat eredményeként szerveződni kezd a földrajzi közelségen alapuló, innovációra alapozott, az információ és a tudás áramlását elősegítő vállalkozások körforgása.

3. ábra A klaszteresedés folyamata

Forrás: Grosz A. 2005.

Mint azt a 3. ábra is szemlélteti, bármely termékhez hasonlóan a klaszterek is elérnek az érett állapotba, a hanyatlás szakaszába, ahol a termék életgörbéek modelljeiben megfogalmazottakhoz hasonlóan itt is szükségessé válik a fejlődés megtorpanását követően egy új ágazat bevezetése vagy egy radikális váltás a klaszter ágazatban. Ha a klaszter az előtte álló kihívásokra nem megfelelő válaszokat ad, elkerülhetetlen annak visszafejlődése, esetleg megszűnése. Ugyanakkor több gyakorlati példa is igazolja, hogy a jól működő klaszterek a további fennállásuk érdekében képesek akár radikális változásokra is (pl.: svájci óragyártás válasza a távol-keleti óraipar előretörésére)(Grosz A. 2005.).

1. 5. A klaszter fejlődést elősegítő politikák

Amint az az előzőekben már említésre került, a klaszterek kialakulása hosszadalmas folyamat. A földrajzi koncentráció mértéke, az együttműködések mélysége, a biztosított szinergiahatások, a szereplők közötti párbeszéd alapján eltérő mélységű kapcsolati szintekről beszélhetünk. Azonban az agglomerációs előnyök és a szinergiahatások következtében a kapcsolatok minden szinten egy kritikus tömeg elérése irányába haladnak. Abban az eset-

ben, ha eléri ezt az említett tömeget a klaszterekben körvonalazódó kapcsolatok mélyülnek és bővül a klaszter által nyújtott kedvezmények köre (Grosz A. 2005.).

Természetesen ez a folyamat megfelelő gazdaságpolitikai lépésekkel, terület- és vállalkozásfejlesztési lépések alkalmazásával felgyorsítható. A fejlett országokban az elmúlt évtizedekben a klaszterpolitikák legszélesebb tárháza volt fellelhető, azonban azt kell mondanunk, hogy a perifériára szorult vagy hátrányos helyzetű terekben is kiemelt szerepe van a klaszterorientált gondolkodásnak, hiszen a klaszterek mozgatórugói lehetnek ezen terek gazdasági fejlődésének. Ezekben a térségekben különösen fontos az infrastruktúra és az innováció támogató kezdeményezések megjelenése, hiszen ezekben az országokban a klaszterek alapfeltételeiként megjelenő összetevők hiányosak illetve fejlesztésre szorulnak.

További korlátozó tényezőként hathat a megfelelő kompetencia, szakértelem és a specializált munkaerőpiac hiánya. Veszélyként értékelhető továbbá a bezártság, az elszigeteltség, a globális piacoktól való távolság, amely korlátozhatja a nemzetközi kapcsolatok szélesedését.

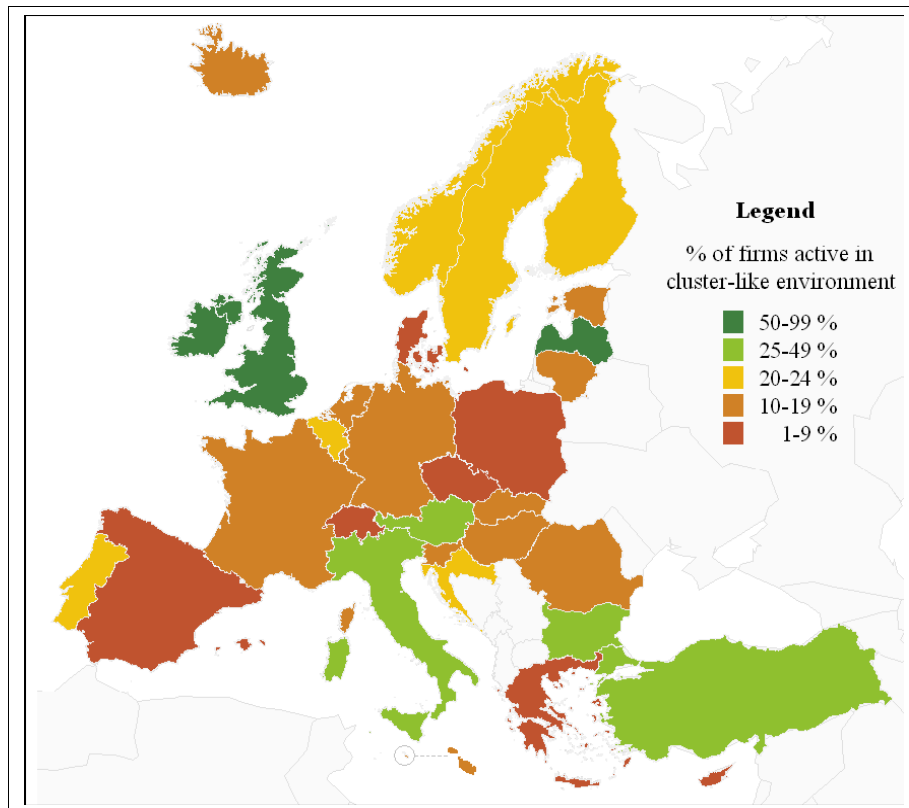
Összességében megállapítható, hogy klaszterek csak klaszterorientált gazdaságpolitika alkalmazása mellett képesek a fejlődésre, ami azonban feltételezi a döntéshozó szervek bizonyos mértékű decentralizációját (Grosz A. 2005.).

2. Klaszterek Európában és Magyarországon

2.1. Klaszterek az Európai Unióban

Az Európai Unióban napjainkban minden negyedik cég (minden 20. munkavállaló) tevékenykedik klaszter környezetben. Az EU régi tagállamaiban a klaszterekhez való kötődés 28%-os részarányt is elér, azonban az újonnan csatlakozott tagállamok esetében ez az arány csupán 9%. A listából kiemelhetjük az Egyesült Királyságot, ahol a működő vállalkozások 84%-a eleget tett a klaszterek kritérium rendszerének. Szintén magas az arány Lettországon (67%) és Írországon (64%). A sor végén találjuk azonban Ciprust (3%), Lengyelországot, Csehországot (4%), Görögországot, Észtországot és Litvániát (9%). A hálózatokban való gondolkodás mindenkit felülmúlva azonban a Skandináv országokra és Törökországra jellemző.

4. ábra A klaszter környezetben tevékenykedő vállalkozások száma az EU országokban

Forrás: The Gallup Organization, 2006 Innobarometer on Clusters

Az Európában működő klaszterek és klaszterpolitikák bemutatása a European Network for SME Research, illetve az Európai Gazdasági Térséghez csatlakozott országokat képviselő kutatóintézetek segítségével lehetséges (2004-től az újonnan csatlakozott 10 állam is szerepelt az Observatory of European SMEs részét képező Regional Clusters in Europe dokumentum elemzéseiben) (Grosz A. 2005.).

Európában az első klasztereket Angliában hozták létre az 1970-es években. Az alapítási kedvet az 1980-as és 1990-es évek gazdaságpolitikai változásai (és a kényszer) hozták meg. Ekkor a klaszterek száma ugrásszerűen megnőtt. Az első és a második olajválság a multinacionális vállalatok gazdasági súlyának növekedésével jártak, míg a kis- és középvállalkozások piaci pozíciói romlottak. Az utóbbiaknak a klaszterekbe való tömörülés megoldást jelentett, amit az akkori EGK gazdaságpolitikai lépései elősegítettek.

A kényszer és a támogatások ösztönözték a potenciális partnerek klaszteresedési kedvét. Mára azonban nem találunk olyan EU tagállamot, ahol ne működneek klaszterek (5. táblázat) (Kocsiszky Gy. 2004).

5. táblázat Az EU-15 országainak domináns klaszter ágazatai

	Faipar	Gépipar	repülőgépgyártás	Műanyagipar	Idegenturizmus	Egészség-turizmus	Informatika	Multimédia	textilipar	biotechnológia	gépipar	környezetvédelem	pénzügy
Ausztria	X	X			X	X				X		X	
Anglia			X		X				X	X		X	X
Belgium				X				X					
Dánia								X					
Finnország							X	X			X		
Franciaország						X			X	X	X		
Hollandia													X
Görögország												X	
Írország							X	X			X		
Németország		X		X		X	X	X		X	X	X	
Portugália		X			X								
Spanyolország		X		X	X			X					
Olaszország	X				X	X			X	X		X	X
Svédország								X		X			

Forrás: Kocziszky Gy. (2004)

A fent említett kettősség mellett a klaszteresedési folyamatokra a „New Economy” is hatással volt. Az unióban a hálózatok támogatása mind a gazdaságpolitika, mind pedig a regionális politika részévé vált. Az irányvonal sikerességét az 6. táblázatban szereplő néhány példa is szemlélteti(Kocziszky Gy. 2004).

6. táblázat Mintavételes klaszter vizsgálat néhány eredménye

Ország	A klaszterek száma	A klaszterek súlya	Fejlődési kilátások
Anglia	154 regionális klaszter	a londoni régióban a foglalkoztatottak 40%-a dolgozik klaszterekben	további munkahely bővülés nem várható
Franciaország	144 működő és 82 kiépítés alatt álló klaszter	Növekvő	a klaszterek növekedési üteme lényegesen meghaladja a gazdaságét.
Olaszország	191 ipari klaszter (1991)	Stabil	növekvő
Spanyolország	142 klaszter	a klaszterekben dolgozók szakmai felkészültsége lényegesen magasabb az átlagnál	nő

Forrás: EC (2002) alapján, Kocsiszky Gy. (2004)

Különbségek azonban érzékelhetők mind a mai napig az egyes országokban. Eltérések mutatkoznak az egyes országok klaszter politikáinak irányultságában (nemzeti és regionális) illetve eltérések lehetnek a politikai környezetet övező kulturális és intézményi keretekben is. Mégis azt kell mondani, hogy a támogató politikák többsége a regionális innovációs rendszerek erősítését szolgálják.

Vannak országok, mint például Hollandia, Portugália vagy Dánia, ahol a klaszter politika nemzeti szinten valósul meg, ezzel szemben a szövetségi államokban, mint Ausztria vagy Németország, a folyamatok kezelése regionális hatáskörű. Ugyancsak a régióké a meghatározó szerep a nagymértékű területi különbségekkel rendelkező tagállamokban, mint Spanyolország és Belgium. Azokban az országokban, ahol sem a régiós, sem pedig a nemzeti szint nem jut kellő szerephez a klaszter politikák alakításában, főként az innovációs és technológiai politikákban jelennek meg klaszter ösztönző lépések.

Ha a 6. táblázatban szemléltetett országok klaszter politikáit vizsgáljuk a következő jellemzőkkel találkozhatunk:

Angliában központosított klaszter politikáról kell beszélni. Skóciában a klaszterek prioritása egyértelmű. Ennek köszönhetően négy pilot klaszter működik, mindegyikük gondosan kivitelezett. Mind a négy klaszter esetében közép- és hosszútávra kidolgozott akciótervek biztosítják a partnerek közötti kölcsönös párbeszédet, a tanulás és a munkaerőpiaci specializációt. A klasztereknek egyedi tervek kidolgozása mellett biztosítják a versengés feltételei mellett a az inkubáció és az akadémiai szférával történő együttműködés lehetőségét (Grosz A. 2005.).

Franciaországi a klaszter politika irányító szerve egyben az ország legfontosabb területfejlesztési szervezete a DATAR. Működésük a LPS-en (helyi termelési rendszer) belüli vállalkozások közötti együttműködése, fejlesztésén, a felsőoktatási kapcsolatokon és a kommunikáción alapul. Az együttműködés erősítése érdekében a kormányzat az LPS projekteket pályázati úton állami támogatásban részesíti (Grosz A. 2005.).

Olaszországban a klaszter politika regionális szinten vezérelt. Az 1990-es évekbeli törvényi változások hatására iparági körzetekre irányuló politikák kerültek kidolgozásra és bevezetésre. A politikák elsősorban pilot projektekre, képzésekre és termelés ösztönzésre, va-

lamint a KKV-k tanácsadására irányulnak. A megvalósítás során jelentős szerepet kaptak a decentralizált, alulról építkező kezdeményezések. A politika kibontakozását követően több ipari- tudományos- és technikai park jött létre (Grosz A. 2005.).

Spanyolországban, területi különbségeinek köszönhetően szintén a regionális szinten vezérelt klaszter politikák a jellemzőek. Itt elsősorban a hagyományos ágazatokban alapított (esetleg a jövő kulcságazatainak tekinthető) klaszterek nyertek támogatást (Grosz A. 2005.).

2. 2. Klaszterek Közép-Kelet Európában

A Közép- és Kelet Európában létrejött klaszterekről a legtöbb információt az OECD jelentéseiből tudhatunk meg. Ezekből összefoglaló képet kapunk a térség cég-agglomerációs folyamatairól, amelyet néhány példán keresztül érzékeltetni lehet.

Szlovéniában a „dinamikus koncentrikus körök” elképzelés jegyében arra ösztönzik a KKV-et, hogy egy nagyobb méretű, vezető cég kör szerveződő klaszterbe épüljenek be. Ez az elképzelés 2003-ban 11 intézményesített klaszter kialakulását eredményezte, ahol több mint 700 cég dolgozott együtt kb. 150 projekten (OECD 2005).

Szlovákiában az OECD felmérése 46 „térbeli koncentrációt” azonosított. Itt a KKV-k támogatása az 1990-es évek óta elsődleges feladat a kormányzati szinten. Azonban azt kell mondani, hogy az OECD és az Európai Bizottság ajánlása ellenére nem használnak klaszter-konceptiót.

Lengyelországban a klaszterek a hagyományos és a csúcstechnológiai ágazatokban egyaránt jelen vannak. A kezdeményezések a gazdasági átalakulás időszaka óta alulról szervezett, regionális hatáskörbe tartozó egyesülések. A klaszter-konceptiók terjedése Lengyelországban csupán az 1999-es decentralizációs reformot követően volt lehetséges. Eleinte a regionális fejlesztési stratégiák részeként, elsősorban az innováció fejlesztés területén. Követendő lehet más ország számára a Lengyel Vállalkozásfejlesztési Hivatal tevékenységi köre. Ők a klaszterek kialakulásához egy modellt alakítottak ki, melybe jól megfogalmazták, hogy a közbeszerzéseken a konzorciumi formában résztvevő vállalkozásoknak milyen támogatásokat kell nyújtani (OECD 2005).

Magyarország az OECD szemszögéből nézve sikeresen bonyolította le a gazdasági átalakulást, jelentős előnyöket kovácsolva földrajzi helyzetéből, begyűjtve ezzel a külföldi tőkebefektetések jelentős részét a régióban. Magyarországon az elmúlt évtizedben számos ágazatban jelentek meg klaszterek az autópártól a turizmusig bezárólag. A fejlődés úttörői a Nyugat-Magyarországi Régióban végezték munkájukat. Közülük csak a Pannon Autóipari Klaszter az ország GDP-nek 10%-át tudta egyedül megtermelni.

2000-ben a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium a Széchenyi Terv keretében 21 konzorciumot ismert el klaszterként és nyújtott számukra támogatást, azonban közülük csupán kb. 7 klaszter működése igazolható statisztikai adatokkal. Napjainkban követendő példaként jelenik meg a Pannon Gazdasági Kezdeményezés (PGK), melynek elsődleges célja, hogy bevonja a magántőkét és a nemzetközi intézményeket (főként pénzügyi intézményeket) a regionális fejlesztésbe (OECD 2005).

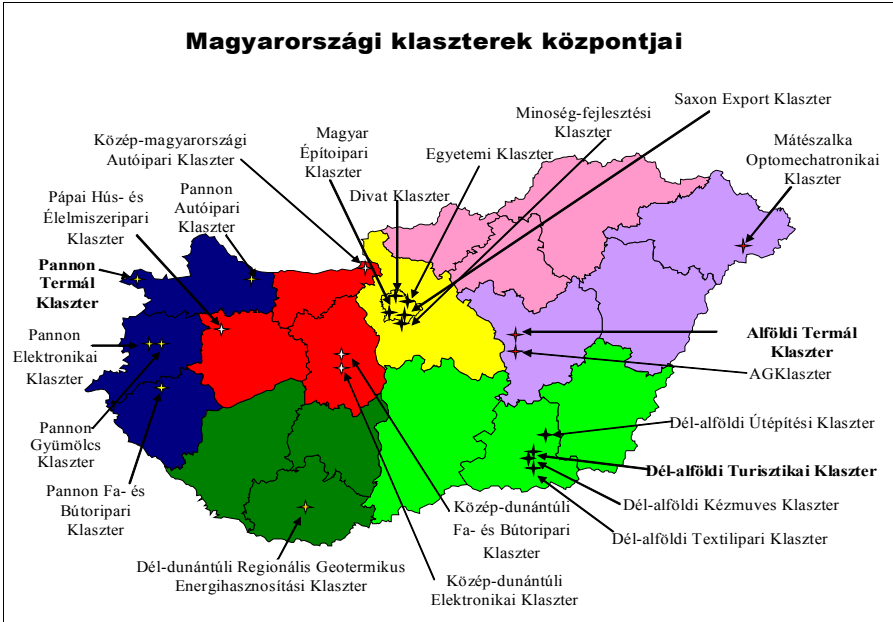
Csehországban a klaszteresedés folyamata mind a hagyományos iparvidékeken (Morvaországi fémfeldolgozó iparág), mind pedig az új multinacionális vállalatok térségében (Skoda-Volkswagen beszállítói hálózat) megfigyelhetők. Azonban ez a fejlődési folyamat arra sarkalja a KKV-t, hogy ők is klaszterbe tömörüljenek, hogy ezzel is ellensúlyozzák a kialakuló aszimmetrikus erőviszonyokat. Az országban a klaszter-konceptió ténye még mindig újszerű jelenség, mégis számos intézmény segíti a kezdeményezéseket pl.: Czechinvest, Czech Venture Partners, Cseh Innováció Központ (OECD 2005).

2. 3. Klaszter kezdeményezések Magyarországon

A Magyarországon a gazdasági felzárkózást célzó erőfeszítéseknek több évszázados hagyományai vannak. Lemaradásunkat ennek ellenére soha nem sikerült teljesen megszüntetnünk. Leggyengébb pontjaink között említhetjük, a tudás-hasznosítást, valamint az innovációt, a klaszterek azonban lehetőséget nyújtanak egy újabb felzárkózási folyamat beindítására (Papanek 2006).

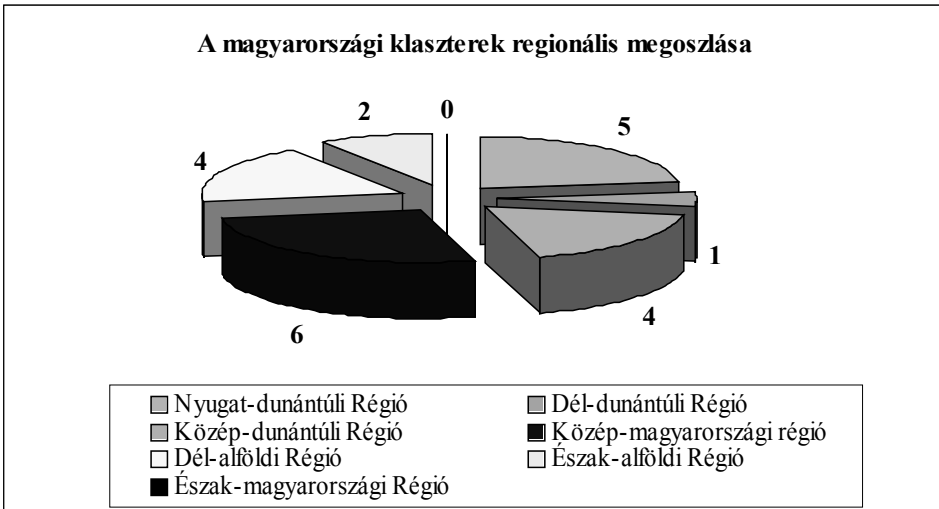
Magyarországon az első klaszter kezdemények csupán az 1990-es évek elején bontakoztak ki (egyértelműen csak a kilencvenes évek végére), tekintettel Magyarország posztszocialista vonásaira. (A rendszerváltozásig hiányoztak a kis- és középvállalatok.) Ezek a klaszter kezdemények is csupán az ország nyugati területein. Ugrásszerű növekedés csupán 2000-től volt megfigyelhető, köszönhetően a Széchényi Terv Gazdaságépítési Programjának keretében meghirdetett RE-1 pályázatnak, mely ösztönözte a klaszterek létrehozását. Az 1990-es években 20 – 25 önmagát klaszternek nevező szerveződés működött hazánkban (3-4. ábra). Jelenleg több szektor területén is megfigyelhetők a klaszteresedés irányába mutató tendenciák (Grosz A. 2005.). Hazánkban a klaszterek kibontakozására a duális szerkezet a jellemző. A hazai források mellett igen jelentős a külföldi tőkebefektetések aránya. Ezt elsősorban a gépiparon belül érzékelhetjük, azonban vannak olyan ágazatok is, melyekben a külföldi tőke szerepe elhanyagolható, mint pl.: az élelmiszeripar, bútoripar vagy a turizmus. A klaszterorientált fejlesztés igénye – befektetőktől függetlenül is – minden régió területfejlesztési tervezésében jelen van. A támogatásoknak és az állami ösztönzésnek köszönhetően az ezredforduló óta közel 30 új kezdeményezés indult útjára, melyek vagy önállóan vagy egy már jól működő vállalkozás köré szerveződve tevékenykednek.

5. ábra A hazai klaszterek központjai az 1990-es években

Forrás: Gecse G. – Nikodémus A. (2004)

6. ábra A magyarországi klaszterek regionális megoszlása 2004-ben

Szerkesztette: Hegedűs V. (2006)

A magyarországi hálózatok ellentétesen az uniós példákkal inkább felülről ösztönzött önálló jogi formával nem rendelkező, gazdasági társaság és/vagy non-profit szervezetek formájában működő vállalkozásfejlesztési ügynökségek, természetesen az állami támogatások reményében gyakoriak az alulról szerveződő kezdeményezések is (Grosz A. 2005). A tudatos kormányzati klaszter politika és az együttműködési kedv hiányában azonban a hazai klaszterek tevékenysége körének mélysége napjainkban még elmarad az uniós gyakorlatban tapasztalható példáktól.

A működő klaszterek fiatal képződmények. Azonban néhány esetben számos területen látványosat produkáltak az elmúlt években. Pozitív eredmények közé sorolhatjuk a konferencia szervezést és a honlap készítést. Más oldalról azonban hiányosságokkal szembesülhetünk (pl.: forrásszerzés, kapcsolatépítés, minőségbiztosítás, együttműködési hajlandóság stb).

A jelenlegi kooperációk zöme főként a hagyományos iparágakra – építőipar, autóipar, fa- és bútoripar, elektronika – alapozva működik, jelentős regionális különbségek mellett, amint azt a 4. ábra is szemlélteti.

Klaszter szervezést illetően a Nyugat-magyarországi Régió eredményei a leginkább kezel foghatók. Itt összpontosulnak a hazai hálózatosodás iskolapéldái a PANAC (Pannon Autóipari Klaszter), PANFA (Pannon Faipari Klaszter) és a PANTERM (Pannon Termál Klaszter). Mindháromról elmondható, hogy „cross-border” szerveződés.

Az európai példákkal ellentétben, hazánkban a gazdaságpolitika klaszter-fejlesztésre vonatkozó területei még gyerekcipőben járnak. A fejlesztések jelenlegi felelőse a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Innovációs és Környezetvédelmi Főosztálya. Feladataik meglehetősen összetettek:

- Támogatások odaítélése.
  - Pénzügyi források alapja:
    - Széchenyi Terv RE-1-es pályázata (megelőző tervezési időszakban)
    - GM és a Regionális Fejlesztési Holdinggal (RFH) 2002. megállapodása
    - Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Program SZVP-6-os pályázata
    - GKM Technológia-fejlesztési és Innovációs Programja 2007-2013
    - UMFT GVOP.
  - Kapcsolatok kialakítása.
  - Információ áramoltatás.
  - Tanulmányok és belső elemzések támogatása (pl.: GKI)

Összességében megállapítható, hogy a hatások még váratnak magukra. Hosszabb távon remélhetőleg a regionális klaszter-kezdemények elérik azt a szintet (és számot) amikor eredményeik és hatásaiak megmutatkoznak az innovációban, a foglalkoztatásban és közvetve az életminőség javulásában is. A közelmúlt gazdasági visszaesése kiválóan megvilágította, hogy Magyarország túlzottan függ a külföldi tőkebefektetésektől, ennek érdekében, azt kell mondani, hogy a klaszterek és a elsősorban a cross-border együttműködések szerepe tovább értékelődik.

3. A hazai turizmus és a klaszteresedés lehetőségei

3.1. A turizmus környezete és nagyságrendje a nemzetközi és hazai piacokon

A hagyományos értelemben vett (napjainkban is használatos fogalomrendszernek megfelelő) turizmusról az 1950-es évektől fogva beszélhetünk. Első ízben a fejlett gazdaságú országokban indult hódító útjára, majd némi késéssel a közepesen és gyengén fejlett országok is bekapcsolódtak. A forgalom növekedése a II. világháborút követő évtizedekben folyamatos volt (Aubert A.-Berki M. 2007).

Az első jelentős visszaesést 2003-ban szenvedte el az ágazat (közel 2%-os csökkenést regisztráltak a legnagyobb küldő országok): az iraki válság, a SARS járvány, a fokozódó terrorizmus és az elhúzódó gazdasági recesszió következtében. 2004-ben azonban 10%-kal nőtt a forgalom és a növekedés a következő évben is, bár mérsékelt módon (5,5%) tovább folytatódott. A nemzetközi turistaérkezések száma 2005-ben megközelítette a 808 milliót, mellyel új csúcs született. 2006-ban ez a szám tovább emelkedett. Az évi átlagos 5%-os növekedési ütem mellett a turistaérkezések száma meghaladta a 840 millió főt.

A növekedés időszakában a gazdasági helyzet javulása, a járványok és a háborús helyzet mérséklődése, valamint az internet és az olcsó légitársaságok térnyerése hatott leginkább a turizmusra. 2005-ben azonban újabb negatív folyamatok hatottak: a cunami, a világszerte érezhető szélsőséges időjárás (hurrikánok, áradások stb.), a terrorizmus élénkülése, a madárinfluenza és az olajárak ugrásszerű növekedése, mérsékelték a turizmus növekedési ütemét azonban a forgalom az UNWTO¹ 2020-ig tartó távlati prognózisában foglaltakat meghaladó ütemben nőtt.

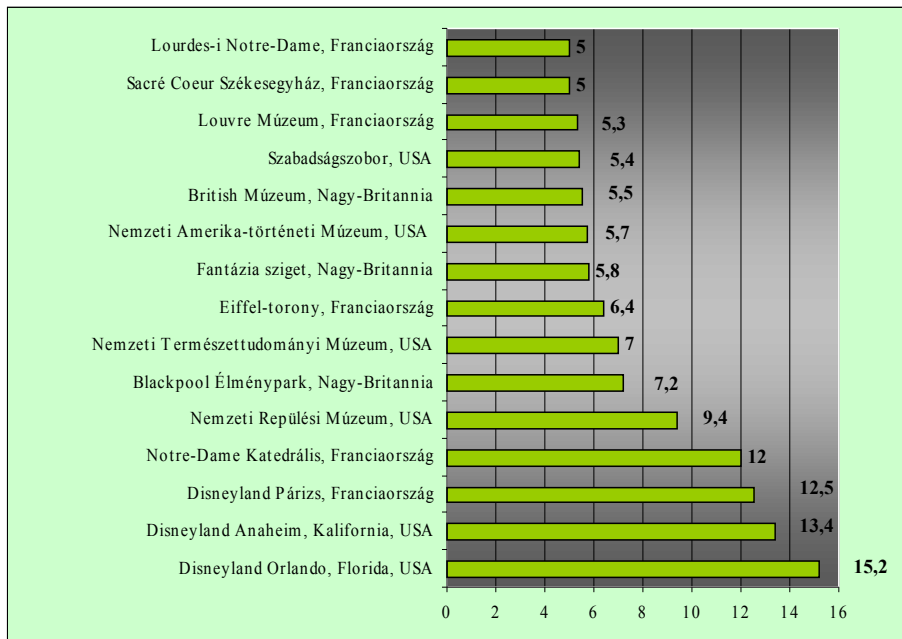
Az idegenforgalom fejlődését leginkább – mint az érzékelhető – a világgazdasági folyamatok, valamint a küldő és a fogadó országok makrogazdasági folyamatai határozzák meg. A nemzetközi kereslet elsősorban a küldő országok gazdasági helyzetétől függ. Ha erősödik a gazdaság, a jövedelmi viszonyok is javulnak, nőnek a diszkrecionális jövedelmek, melyeket a fejlett világ lakói előszeretettel költenek utazásra. Gazdasági recesszió idején az utazások száma csökken, arányosan a turisztikai bevételekkel.

Az idegenforgalom elmúlt 60 évében jelentős változások következtek be, melyek mind a fogadóterületeket, mind a terméktípusokat érintették. A motivációk listáján továbbra is az üdülés és a rekreáció áll az első helyen, csaknem 50 %-os részaránnyal. Ezzel párhuzamosan a hivatásturizmus szerepe is növekedett, 2005-ben a látogatók 16%-a kelt útra ezzel a szándékkal. A látogatók továbbá rokonok és barátok felkeresése, az egészség megőrzése, illetve gyógyulás, vallásgyakorlás és tematikus parkok látogatása céljából utaztak (6. ábra).

---

1 A turisztikai Világszervezet hivatalos angol rövidítése.

7. ábra A világ leglátogatottabb vonzerői, millió fő, 2001

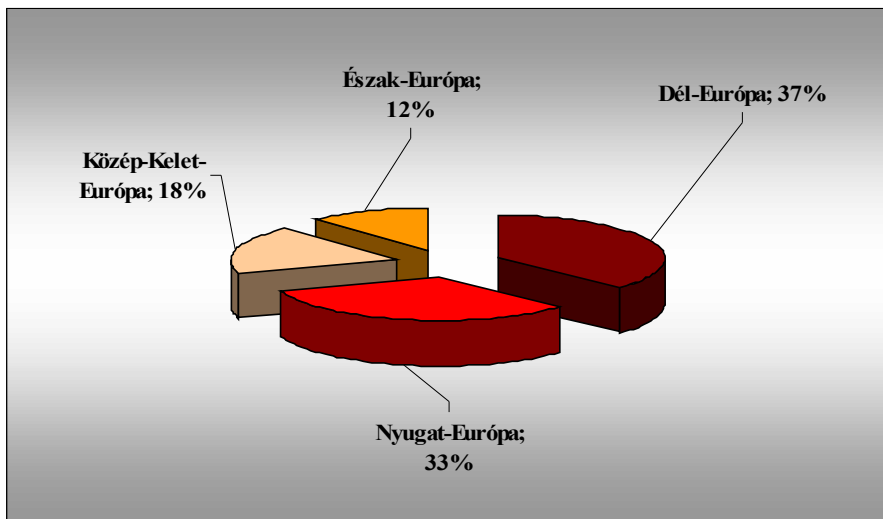

Forrás: Michalkó G. 2004.

Az utazási célpontok a keresletnek megfelelően változtak. A rangsort több szempont szerinti elemzést (turistaérkezések és bevételek vizsgálata) követően állíthatjuk fel, mely elemzésekkel képet kaphatunk az egyes célterületek vonzó képességéről (Aubert A.-Berki M. 2007.).

Európa a világ turizmusában vezető szerepet tölt be. A 2004-2005-ös évben a világ turistaérkezéseinek több, mint 50%-át tudhatta magáénak. A kontinensen belül a leglátogatottabb területnek Dél-Európa (Mediterráneum) és Nyugat-Európa számít, őket Közép-Kelet-Európa és a Skandináv térség követi.

8. ábra A nemzetközi turistaérkezések számának alakulása Európá térségeiben, 2004, %

Forrás: A világ turizmusának alakulása 2004-ben és előrejelzés a 2005. évre, MTZrt.

A kontinensen belül a legnagyobb növekedést a kelet-közép-európai régió tudhatja magáénak az elmúlt években, ami elsősorban a régió országainak uniós csatlakozásával és az euró árfolyamának változásával magyarázható. Az országok közül a legkiemelkedőbb eredményeket Lengyelország, Csehország, Magyarország, Lettország és Litvánia érte el. Továbbra is látványos eredményeket képes produkálni Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Portugália is, azonban számukra egyre növekvő konkurenciát jelentenek az euró-övezeten kívüli mediterrán desztinációk, mint Marokkó, Egyiptom és Tunézia (Aubert A.-Berki M. 2007.).

Európa turizmusának növekedéséhez nagy mértékben hozzájárultak az elmúlt évek sporteseményei (athéni olimpia, Labdarugó Európa Bajnokság) is, melyek nem elsősorban a vendégéjszakák számában, hanem a turisztikai bevételek növekedésében éreztették hatásukat.

Európa turizmusában a legnagyobb tengerentúli küldő országoknak az USA, Japán és Kína számítanak, míg a kontinensen Németország, Hollandia, Franciaország és Nagy-Britannia emelhető ki (Aubert A.-Berki M. 2007.).

Az Európán kívüli térségek esetében megállapítható, hogy a legdinamikusabb növekedést az ázsiai térség érte el, ezen belül is Dél-Kelet-Ázsiát kell kiemelni Kínával az élen, ahol az elmúlt évek növekedése meghaladta a 40%-ot. Az amerikai kontinensen belül Dél-Amerika és a Karib-térség számítottak a legkedveltebb desztinációknak. A kontinens és a világ turizmusában is kiemelkedő szerepet töltenek be az Egyesült Államok, Brazília és Argentína. Az USA idegenforgalmi szerepkörének növekedéséhez nagy mértékben hozzájárult a dollár-euró árfolyam kedvező alakulása, míg az utóbbi országok esetében a gazdasági növekedés

járult hozzá a kiutazó turizmus dinamikus növekedéséhez. Afrika és a Közel-Kelet turizmusának javulásához egyértelműen a diszkont légitársaságok bővülése, a turisztikai fejlesztések és a nagyon magas euró-árfolyam járultak hozzá leginkább (Aubert A.-Berki M. 2007.).

A turizmus nemzetgazdasági szerepe a WTTC által kialakított szimulált szatellit számla rendszer segítségével állapítható meg. A számlarendszer eredményei alapján az összes magyarországi turisztikai fogyasztás mintegy 1 000 milliárd forintot tesz ki, mely eléri a GDP 8,8%-át. A vendégek nem turisztikai típusú fogyasztását is beszámítva az arány 12% környéki.

Az idegenforgalom a munkaerőigényes tevékenységek közé sorolható, ennek megfelelően a 2005. évben közel 400 ezer főt foglalkoztatott, ami a nemzetgazdaság foglalkoztatotti hányadának 10%-át jelenti, az ágazaton kívüli hatásokat is figyelembe véve pedig az arány már 13–14%-os (Aubert A.-Berki M. 2007.).

3. 2. Tendenciák a nemzetközi turizmusban

Az egyik legfontosabbnak tűnő trend, hogy a korábbiakban tapasztaltakkal ellentétben az új évezredben a kereslet határozza meg a kínálatot, vagyis kínálatformáló tényezővé válik. Az idegenforgalmi szolgáltatások kereslete a tudatosabb, magasabb iskolai végzettséggel jellemezhető, egyre több szabadidővel és diszkrécionális jövedelemmel rendelkező réteg körében növekszik a leggyorsabban, amely egyúttal magasabb elvárásokat is támaszt a szolgáltatókkal szemben (pl. szolgáltatások minősítésével, és a minősítés eredményeinek megjelenítésével kapcsolatban). A tudatosabb, képzettebb réteg körében nő az ismeretszerzési vágy szerepe, megerősödik a művészet, történelem és kultúra iránt érdeklődés, azonban csökken a kereslet a hagyományos turisztikai formák iránt.

A későbbiekben részletesebben kifejtett egészségturizmus szempontjából különösen lényeges nemzetközi tendencia a senior korosztály növekedő részvétele az idegenforgalomban. E trend következménye elsősorban a biztonság és minőség iránt megnövekedett igényekben fog megmutatkozni, de nem elhanyagolható következmény az idősebb korosztály szezonálisra gyakorolt pozitív hatása sem. A senior réteg esetében mindenképpen kiemelkedő fontosságú, de a többi korcsoport számára is növekvő jelentőségű az egészség: az egészség felértékelődése, az egészségtudatosság növekedése szintén jelentős változásokat hoz a szállásadók és vendéglátók számára egyaránt.

Egy időben jelentkezik a sztenderdizált szolgáltatások és a testre szabott igény-kielégítés szükséglete, vagyis az egyéni igényeket mind teljesebb mértékben, de tömeges méretben kell kielégíteni. A természeti-társadalmi környezet iránti felelősség felerősödésével fontossá válik a fenntarthatóság szempontja is.

A hosszabb utak mellett elterjedőben vannak a 2-3 napos rövid utazások, melyet előszeretettel töltenek aktív pihenéssel, ismeretszerzéssel. További fontos trend az Internet szerepének növekedése – a szolgáltatóknak mind az információgyűjtés, mind pedig a turisztikai termékek megvásárlása szempontjából számolniuk kell ennek következményeivel (Aubert A.-Berki M. 2007.).

3. 3. Tények és adatok a hazai turizmus jelentőségéről

A hazai turizmus jelentőségét vizsgálva, arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar gazdaság sikerágazatáról van szó. Fontosságát már a szocializmus időszakában felismerték. A rendszerváltás óta az ágazat jövedelmei (alacsony impottartalom mellett) megnégyesződtek. A 2003-as évben az idegenforgalmi bevételek összege (3,4 milliárd dollár) a költségvetési hiány háromnegyedére fedezetet nyújtott. Az ezt követő években azonban visszaesés volt érzékelhető, hasonlóan a nemzetközi tendenciákhoz. 2006-ban turizmusunk bevétele a folyó fizetési mérleg szerint mintegy 2,71 milliárd eurót tett ki, ami visszaesést jelent a korábbi évekhez képest. Hasonlóképpen csökkenést tapasztalhattunk az előző évi adatokhoz képest az idegenforgalmi kiadások (19,2%) és beruházások terén. A folyó fizetési mérleg egyenlege 1,138 milliárd euróra rúgott, ami a 2001. évi összeg felét sem éri el.

Magyarországon a bruttó nemzeti termék tized része az idegenforgalomban realizálódik, valamint kb. 300 ezer embernek nyújt munkalehetőséget. A világforgalomból a külföldi turisztaszámot illetően 3% körül, a bevételeket illetően kb. 1%-kal részesedünk.

Tény, hogy idegenforgalmunk az EU korábbi tagjainak turisztikai kínálatával szemben nem versenyképes. Alapvető probléma, hogy idegenforgalmi versenyképességünk visszanyerése érdekében jelentős infrastrukturális fejlesztéseket kell végrehajtani, továbbá törekednünk kell korszerű turisztikai termékek kialakítására. Az idegenforgalmi fejlesztések spontán jellegét, tudatosan kell alakítani.) (www.hungary.com)

3. 4. Tények és adatok az egészségturizmus² jelentőségéről

A turizmus korunk legdinamikusabban fejlődő iparága, egy világjelenség (Lengyel M. 1999). Jelentőségét magyarázza, hogy alkalmas a gazdasági növekedés élénkítésére, valamint a gazdasági egyensúly javítására. Segítséget nyújthat az elmaradott terek felzárkóztatásában, természeti és kulturális értékek megőrzésében. Továbbá a turisztikai ágazat multiplikátor hatása révén erőteljes területfejlesztő szerepet tölt be (Budai Z. 2002).

Magyarország is felismerte az idegenforgalmi ágazat fontos szerepét. Ezen belül is kiemelt figyelmet fordítanak az egészségturizmusra. Olyannyira, hogy a gyógy- és termálturizmus kiemelt szerepet kapott a Széchenyi terv prioritásai között, valamint a Magyar Turizmus Zrt. a 2003-as évet az egészségturizmus évének nyilvánította.

Az egészségturizmus napjainkban az idegenforgalom folyamatosan növekedő és erősödő területét képezi. Az ágazat fejlődése dinamikus és várhatóan a jövőben is a nemzetgazdaság átlagát meghaladó ütemű lesz. Jelenleg az egészségturizmus minden száz forint

---

2 Az egészségturizmus összefoglaló néven tartalmaz, minden az egészséggel kapcsolatos utazási típust. Az egészségturizmusban a látogatók alapvető motivációja az egészség állapot javítása (azaz gyógyítás), illetve annak megőrzése (betegségek megelőzése). Bár az egészségturizmust alkotó turisztikai termékek alapszolgáltatásainak köre (a kínálat) igen közeli, keresleti oldalon nem tekinthetünk el a motiváció-alapú felosztástól, azaz a gyógy és wellness turizmus önálló definiálásától. (KPMG Consulting. 2002)

---

bevétele további 167 forint pótlólagos termelést generál, minden száz munkahely 214 új munkahelyet teremt a nemzetgazdaságban.

A gazdasági eredmények mellett a növekedést magyarázható a társadalmi szemlélet megváltozásával és az ebből adódó életmódbeli változásokkal. Napjaink rohanó világában az emberek számára egyre fontosabbá válik egészségük megőrzése vagy javítása. A hazai prognózisok szerint a lakosság egyre növekvő hányada ismeri fel, hogy a megfelelő egészségi állapot az alapja a munkatermelékenységnek, az emocionális, intellektuális és fizikális fejlődésnek (Kocziszky Gy. 2004).

Az egészségturizmus európai trendjeit figyelembe véve is igazolódni látszik a fenti állítás. Az összes európai kiutazásból (270 millió) a 2003-as évben 30 millió volt egészségturisztikai célzatú. Ennek a 30%-a kifejezetten gyógyutazásnak minősült, 70%- a pedig wellness utazásnak. A vendégek a felkeresett helyeken átlagosan 6 éjszakát töltenek el, ami az ESPA (Európai Fürdőszövetség) becslései szerint éves szinten eléri a 120 millió vendégéjszakát. Az előző évekhez képest ezek a számok már növekedést mutatnak, a következő néhány évben pedig további emelkedés várható. A jövőbeni növekedés magyarázataként említhető a konferencia- és az egészségturizmus közeledése, valamint a termékkínálat szélesedése (spa³ és golf, spa és sí) (www.itthon.hu).

Statisztikai adatok szerint a hazai GDP 10,5%-át a turizmus, ennek 20%-át pedig a gyógyturizmus termeli meg. 2004 végére ez az arány tovább növekedett a statisztikai rendszerben bekövetkezett változások miatt. (2004-től a Központi Statisztikai Hivatal nyilvántartásában a wellness turizmus önálló kategóriaként jelenik meg.) Az egészségturizmus tehát hozzávetőlegesen 30%-kal részesedik idegenforgalmunkból, az összes megtermelt GDP-hez kb. 3%-kal járul hozzá. A forgalom növekedését a kereskedelmi szálláshelyek, ezen belül a gyógyszállodák vendégforgalmának növekedése is igazolja.

Az adottságainkat és lehetőségeinket felismerve került az egészségturizmus a magyar idegenforgalmi fejlesztések középpontjába.

3. 5. A hazai egészségturizmus jellemzői napjainkban

Az 1990-es évek második felétől az addig hagyományosnak számító termál- és gyógyturizmus új tartalommal töltődött fel. Megindult a regionális szintű egészségturizmus fejlesztése és menedzselése, nagy mértékű növekedést mutattak az ágazatot érintő fejlesztési koncepciók és a támogatási források is. Új fogalmak kerültek bevezetésre, mint a wellness, fitness, spa stb. Új lehetőségeket és távlatokat teremtve ezzel a hazai idegenforgalom számára.

Adottságaink és lehetőségeink ellenére a hazai egészségturizmusban számos hiányosság éreztette negatív hatását (pl.: szezonáltság, alacsony színvonal, szakember hiány, mi-

3 A **spa** az egészségturizmust kiszolgáló létesítmények összessége, ami nem csupán a hagyományos értelemben vett fürdőket jelöli, hanem olyan létesítményeket, melyek szolgáltatásaikkal nyugtatják, felélelnek, gyógyítják, egészségesebbé, kiegyensúlyozottabbá teszik a vendéget. Legfőbb jellemzőjük, a wellness állapotának biztosítására való törekvés, fizikai, szellemi és érzelmi szükségletek kielégítésével. (Rátz T. 2004)

nőségi szálláshelyek hiánya stb.). A hiátusok és a nemzetközi tapasztalatok tükrében a kormányzat egyre növekvő figyelmet fordított az egészségturizmusra, mint a regionális területfejlesztés egyik faktorára. Ezt igazolják az alábbiakban felsorolt fejlesztési tervek, melyek a turizmusfejlesztési prioritáson belül kiemelten kezelik az egészségturizmusban rejlő lehetőségeket (Aubert A. – Miszler M. 2004).

- Széchenyi Terv
- „Az egészségturizmus tíz éves fejlesztési programja”
- Nemzeti Fejlesztési Terv I.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia
- Nemzeti Fejlesztési Terv II - Új Magyarország Fejlesztési Terv

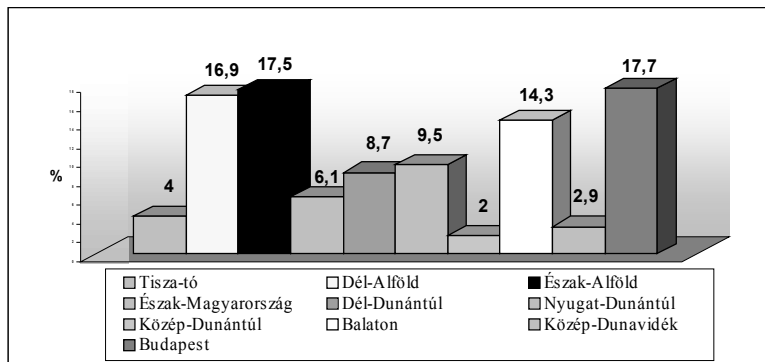
Kétségtelen, hogy a felsoroltak közül a leglátványosabb változásokat a Széchenyi Terv gyógy- és termálturizmus fejlesztési alprogramja eredményezte (Füüdőfejlesztési pályázat TU-1, Kistérségi jellegű fürdők fejlesztésének pályázata TU-21, Egészségügyi intézmények, egészségturisztikai szolgáltatásainak fejlesztése pályázat TU-23). A programnak köszönhetően 100 egészségturisztikai projektet támogatott az állam (92 fürdő- és gyógyintézmény, 8 szálloda) 30,9 milliárd forint összeggel. A megvalósult beruházások teljes összege elérte a 81,4 milliárd forintot. Az odaítélt támogatások regionális megoszlását az 7. táblázat mutatja.

7.táblázat A Széchenyi Tervben támogatott egészségturisztikai projektek regionális megoszlásában

Statisztikai régió	A támogatott projektek száma (db)	A támogatás összege (millió forint)	A fejlesztés összege (millió forint)	Új munkahelyek száma (db)
Közép-Dunántúl	7	2693	7401	232
Budapest-Közép-Dunavidék	10	4408	11767	361
Dél-Dunántúl	10	2628	6819	230
Észak-Magyarország	12	2282	6447	175
Dél-Alföld	14	3997	8675	185
Észak-Alföld	19	4447	10710	302
Nyugat-Dunántúl	28	10469	29640	930
Összesen	100	30934	81458	2415

Forrás: Gellai I. adatai alapján, 2004.

A pályázati lehetőségeknek köszönhetően 2001 és 2003 között a fürdők befogadóképessége 75%-kal (37,2 millió főről 64,9 millió főre), a medencék száma 62%-kal (363-ról 588-ra), a tervezett éves vendégforgalom, pedig 46%-kal (15 millió főről 22 millió főre) emelkedett. A fejlesztések javították a termék ár-érték arányt. A látogatottsági és bevételi statisztikák is egyértelműen bizonyítják a beruházások eredményességét.

9. ábra Az egészségturisztikai piac százalékos megoszlása, 2003

Forrás: GKM
adatai alapján saját
szerk. 2003

2000-2001-ben a termál- és gyógyturizmus piacát hozzávetőlegesen 23 millió fő képezte. Az ország egyes területeinek piaci részesedését az 8. ábra szemlélteti. Ennek alapján megállapítható, hogy a legnagyobb forgalmat az alföldi régiók, a Balaton és a főváros realizálta. (A legnagyobb részesedése a fővárosnak volt, ami a teljes piac 17%-át tudhatta magáénak.) A tradicionális fürdőkkel rendelkező Nyugat- és Dél- Dunántúl az erős középmezőnyben helyezkedett el.

A két régió közül a nyugat-dunántúli lényegesen kedvezőbb helyzetűnek mondható. Kedvező közlekedés földrajzi adottságainak köszönhetően a nyugatról jövő forgalom jelentős részét képes felszívni, valamint a fejlesztési elképzelések során egyértelműen prioritást élvezett/élvez más régiókkal szemben (7. táblázat). Lehetőségeit és piaci érdekeit korán felismerve ebben a régióban jött létre Magyarország első számú egészség-klasztere is. Az előzőkből adódóan a régió piaci részesedése napjainkra jelentősen növekedett.

A Dél-Dunántúl helyzete koránt sem ilyen kedvező. Az 1990-es évek délszláv konfliktusa jelentősen átalakította a régió keresletét. A korábban a balkáni államokból érkező turisták folyamatosan elmaradtak, a nyugati országokból érkezők pedig a háborús helyzet miatt kedvezőtlennek ítélték meg a területet, így inkább a könnyebben elérhető nyugati riválist választották. A fejlesztési források is kisebb mértékben értek el a Dél-Dunántúltra (1. táblázat). További problémát jelentett, hogy a megítélt fürdőfejlesztési támogatásokat több fürdő között kellett megosztani (8. táblázat), így a változtatások korántsem voltak átütő jellegűek (Aubert A. – Miszler M. 2004).

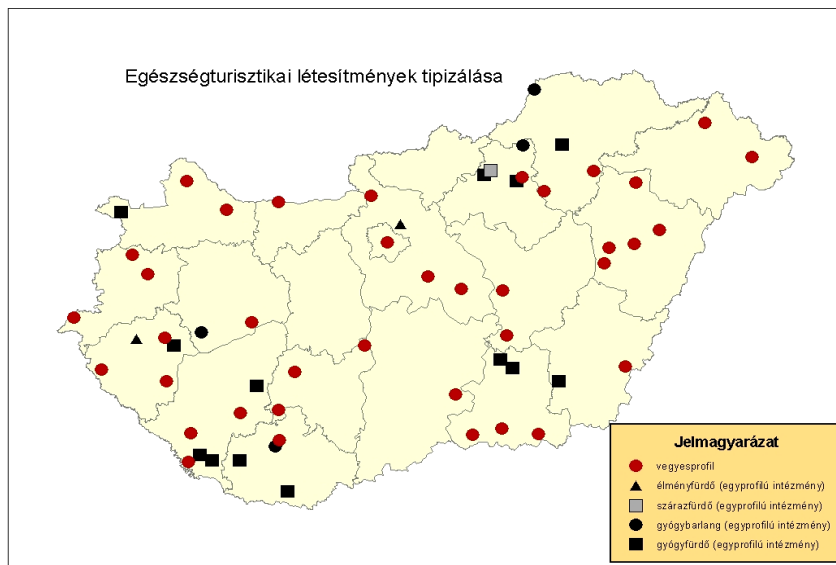
8. Táblázat A Széchenyi Tervben támogatott egészségturisztikai beruházások a Dél-Dunántúlon

	Helyszín	Támogatás (ezer forint)	Bekerülési érték (ezer forint)	Új munkahelyek száma (db)
TU-1	Barcs	200.000	120.000	31
TU-1	Gunaras	250.000	340.494	6
TU-1	Harkány	750.000	1509.000	25
TU-23	Harkány	26.000	49.086	-
TU-1	Hőgyész	200.000	542.000	52
TU-1	Marcali	362.812	800.533	30
TU-1	Nagybajom	153.577	309.577	30
TU-21	Sellye	66.031	141.375	5
TU-1	Szigetvár	200.000	794.878	19
TU-1	Sikonda	429.350	1130.000	32

Forrás: <http://epa.oszk.hu>, 2005

A magyarországi egészségturisztikai fejlesztések pozitív hatása megkérdőjelezhetetlen. Megállapítható, hogy 2000 óta a hazai fürdők egyszerre növelték a szolgáltatásaik árait és a látogatószámokat (a turizmus tendenciái ellenére). A támogatásokat elnyert fürdők pedig a hazai átlagot is meghaladó mértékű eredményességgel működtek. Azonban meg kell jelezni, hogy az államilag finanszírozott fürdőfejlesztések szegmentálták az intézményeket. A már korábban is nemzetközi hírnevű fürdők (pl.: Hévíz, Zalakaros, Hajdúszoboszló stb.) tovább növelték versenyelőnyüket. Létrejöttek teljesen megújult szolgáltatáskörű, wellness- és élményelemekkel gazdagított (vegyes profilú) korszerű komplexumok (pl.: Kehidakustány, Marcali, Zalaegerszeg stb.) (9. ábra). Ezzel szemben a támogatásokat csak kisebb mértékben élvező fürdők több ciklusban megvalósuló fejlesztéseket visznek véghez, így válaszolva a hazai és a nemzetközi kihívásokra (minimális sikeresség mellett) (Aubert A. – Miszler M. 2004).

10. ábra Az egészségturisztikai létesítmények tipizálása

*A térkép Budapest esetén a létesítmények sokrétűsége miatt a vegyes jelölést alkalmaztuk, azonban az intézmények közül a Király Gyógyfürdő, Gellért Gyógyfürdő, Rudas Gyógyfürdő, Lukács Gyógyfürdő, valamint a Szemlőhegyi-barlang egyértelműen az egyprofilúak csoportjába sorolható.

Forrás: MT Zrt. 2005. évi adatai alapján szerk. Pirkhoffer E.–Hegedűs V.)

Feltételezve, hogy a hazai illetve a nemzetközi versenyképességet befolyásoló gazdasági, társadalmi stb. tényezők nem változnak jelentősen a közeljövőben, úgy reális elvárás egészségturizmusunk versenyképességének jövőbeli fenntartása. (Gellai I. 2004)

A fejlesztések eredményességét igazolja a kereskedelmi szálláshely-kínálat, azon belül a gyógy- és wellness szállodák számának és kapacitásának növekedése is. A KSH adatai szerint 2001-ben a kereskedelmi szálláshelyek száma csaknem elérte az 1600-at, a szobák száma pedig az 51 ezret, a férőhelyeké a 135 ezret. Ehhez képest 2004-ben a kereskedelmi szálláshelyek száma 3001 volt, hozzávetőleg 85 ezer kiadható szobával és 336 ezer férőhellyel. A működő egységekből 2001-ben 23 volt kifejezetten gyógyszálló, összesen 8 ezer férőhellyel. 2004-re a gyógyszállodák száma elérte az 56-ot és közel 7 ezer kiadható szobával állt a vendégek rendelkezésére (Hegedűs V.2006).

Az egészségturisztikai piacon 2004-től újonnan megjelenő kereskedelmi szálláshely kategória volt a wellness-szálloda. 2004-ben az összes szállodai működő egységből 15 volt kifejezetten wellness-szálloda, 2634 férőhellyel. Ez a szám 2005. július 31-re elérte a 31-t, azonban a wellness-szállodák tekintetében a Magyar Turizmus Zrt. adatbázisában megköze-

lítőleg 50 (főként négy és öt csillagos) wellness-szállodai kritériumnak megfelelő kereskedelmi szálláshely található.

2005-ben a magyarországi gyógyszállodák 727 ezer vendéget fogadtak, az általuk eltöltött vendégéjszakák száma 2,7 millió volt (9.táblázat). A gyógyszállodák jelentőségét igazolja, hogy az összes kereskedelmi szálláshely vendégeinek tizedét, a vendégéjszakák 14 %-át regisztrálták az említett szálláskategóriában. Az előző évekhez képest, mind a vendégek, mind a vendégéjszakák számának alakulását dinamikus növekedés jellemezte. Mindkét esetben körülbelül 10 %-os növekedésről beszélhetünk a 2004-es évhez képest.

A 2005-ös évben a gyógyszállodák vendégeinek közel fele érkezett külföldről. A vendégéjszakák számából a külföldi vendégek által eltöltött éjszakák aránya elérte a 60 %-ot. Az előző évhez képest ez az eredmény közel tíz százalékos növekedést jelent. A belföldi vendégforgalmat dinamikusabb növekedés jellemezte: 13,1%.

9. táblázat Az egészségturizmus szálláshely típusainak vendégforgalma

Szállástípus	Vendégek száma (ezer fő)		Vendégéjszakák száma (ezer db)		Átlagos tartózkodási idő (éjszaka)	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Szálloda összesen	6617	5018	18899	13599	2,8	2,6
Gyógyszállóda	654	727	2497	2721	3,8	3,7
Wellness szállóda	155	283	413	701	3,2	3

Forrás: Idegenforgalmi statisztikai évkönyvek, 2004-2005

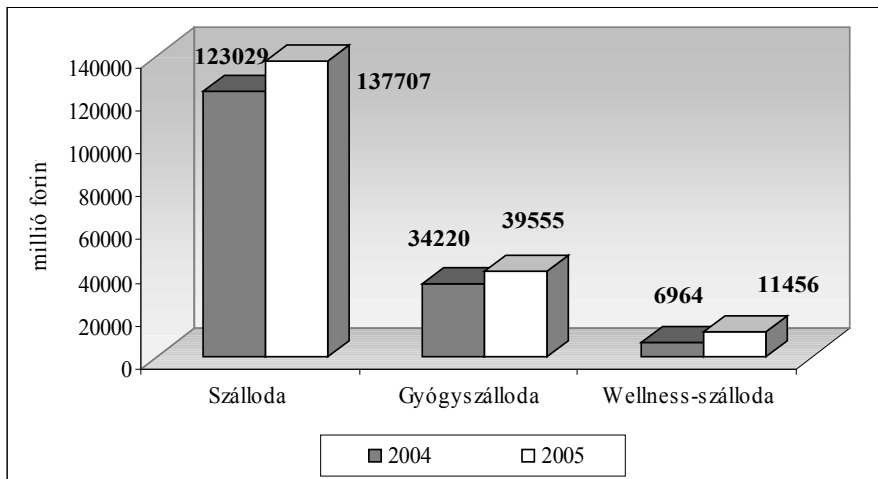
Más kereskedelmi szálláshelyekhez képest az egészségturizmus szálláshelyeinek előnye, a magasabb tartózkodási idő. 2005-ben a gyógyszállodákban regisztrált átlagos tartózkodási idő, az országos átlaghoz (2,8 éjszaka) képest magasabb volt. A vendégek átlagosan 3,7 vendégéjszakát töltek el. Amint azt a 10. táblázat is mutatja a gyógyszállodák 2005-ben 61,1%-os szobakihasználtság mellett működtek, ami jelentősen meghaladta a szállodák átlagos foglaltsági mutatóit (48,1%).

10. táblázat A szállodák átlagos és a gyógyszállodák szobafoglaltsága

Év	A szállodák átlagos foglaltság (%)	A gyógyszállodák foglaltsága (%)
1999	45,5	65,5
2000	47,1	62,0
2001	47,0	63,4
2002	45,4	61,9
2003	44,1	57,7
2004	46,4	60,0
2005	48,1	61,1

Forrás: Idegenforgalmi statisztikai évkönyvek, 1999-2005

11. ábra A szállodák bevételei (millió forint), 2004-2005

Forrás: Idegenforgalmi statisztikai évkönyv, 2004-2005

A gyógyszállodák összes bevétele (10. ábra) a 2005-ös évben 39,5 milliárd forint volt, ami 15%-kal haladta meg az előző évi adatokat. A szállásdíjak kétharmada – a vendégéjszakákhoz hasonlóan – a külföldi vendégektől származott.

A wellness-szállodák statisztikai adatait megvizsgálva hasonlóan pozitív eredményeket kapunk. 2005-ben a hazai wellness-szállodákban 283 ezer vendéget és több. Mint 700 ezer vendégéjszakát regisztráltak. Ezek az eredmények az előző évhez képest jelentős növekedést jelentenek.

A vendégkör összetételét megvizsgálva azt kell mondani, hogy a belföldi vendégforgalom ezekben az intézményekben jelentősebb. Az átlagos tartózkodási idő (3 nap) a gyógyszállókéhoz képest alacsonyabb, az országos átlagot azonban meghaladja.

A wellness-szállodák bevételei 2004-hez képest csaknem megduplázódtak, melyhez nagyban hozzájárult a létesítmények számának növekedése is.

Az előző évek fejlesztéseinek hatásai összességében pozitívnak tekinthetők, azonban a korszerű szolgáltatások és az új komplexumok a minőségi változások mellett jelentős többlet kapacitásokat generáltak. A kapacitások megkötése céljából már nem elegendő a meglévő vendégkör megtartása (és ösztönzése az egyre nagyobb arányú költségre), szükséges a vendégkör folyamatos bővítése mind belföldi, mind a külföldi piacokon.

A regionális versenyben is érdekes helyzetet teremtettek az elmúlt évek változásai. Egyértelműen vezető szerepet tölt be a főváros, mint tradicionális fürdőváros, valamint a Nyugat-Dunántúl. Itt a fejlesztési források pozitív gazdasági-, társadalmi-, infrastrukturális adottságokkal párosultak, így egészségturizmusuk divattossá és a vonzóvá vált mind a belföldi, mind a külföldi vendégkör számára.

A többi régió esetén azt kell mondani, hogy a fejlesztések nem vezettek átütő sikerhez. Csupán néhány település emelhető ki, amelyek felvehetik a versenyt a fent említett terüle-

tekkel. A többi fürdő azonban a belföldi, sőt főként a helyi igények kielégítésére tudott berendezkedni (Aubert A.– Miszler M. 2004).

A várt eredmények elérését segítheti elő a versenyhátrányban lévő régiók esetén a hálózatosodás, mellyel megvalósulhat egy összehangolt turizmusfejlesztés. Magyarországon azonban a partnerség és a hálózatokban való gondolkodás kezdetleges szinteken tart az idegenforgalomban is. Azonban azt kell mondani, ha versenyképesek szeretnénk maradni a turisztikai (egészségturisztikai) piacon akkor ezen a hozzáálláson változtatni kell. Rá kell ébreszteni a résztvevőket, hogy egy átgondolt együttműködéssel javíthatják a szektor versenyképességét.

3. 6. Hálózatosodás az idegenforgalomban

A turisztikai piacok globalizálódásának köszönhetően a kínálati oldalon jelentősen megnőtt a választék. A kínálat szélesedése azonban fejlődést okozhat a turisták számára, hiszen dönteniük kell a legmegfelelőbb úticél kiválasztásáról, ami páratlan élményt biztosít számukra. A turisták igényei azonban egyre inkább nőnek, mind inkább az egyedi élményt keresik, ezáltal újabb kihívások elé állítva a szolgáltatókat.

A turisztikai ágazatban létrehozott hálózatok csökkentik a szolgáltatók kockázatvállalását és bővítik az egyedi élmény elérésének lehetőségét.

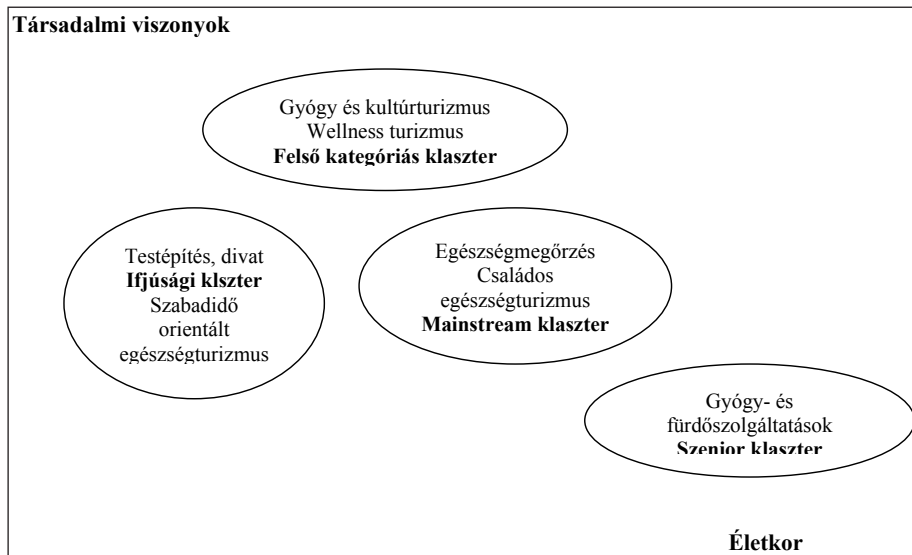
Napjainkban idegenforgalmi klaszterek az örökségturizmusban (UNESCO Világörökségi helyszínek), a bor- és gasztronómiai turizmusban (borutak), a kerékpáros turizmusban (Eurovelo hálózat) és az egészségturizmusban bontakoznak ki egyre nagyobb számban.

3. 7. Helyzetkép az európai piacon működő egészségturisztikai klaszterekről

A Nyugat-európai országokban már korán felismerték az egészségügyi/egészségturisztikai klaszterek fontosságát. A vonatkozó szakirodalmak az életkorhoz, a jövedelmi és iskolázottsági viszonyokhoz, valamint a specializálódott szolgáltatási körhöz igazodva 4 klaszter – csoportot definiálnak (11. ábra).

- Ifjúsági klaszterek
- Felső kategóriás klaszterek
- Mainstream klaszterek
- Szenior klaszterek

12. ábra Az egészségügyi és az egészségturisztikai klaszterek tipizálása

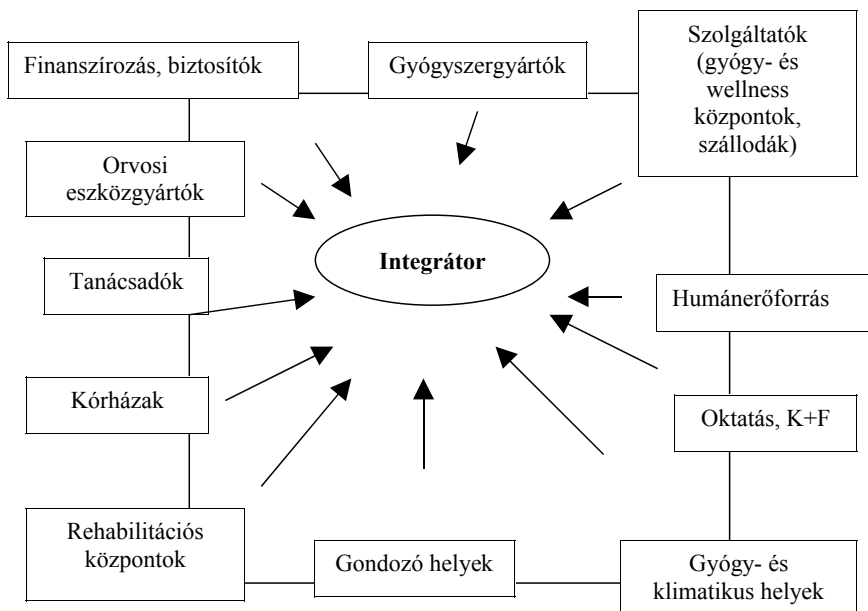

Forrás: Kocziszky Gy. (2004)

Európában az egészségügyi/egészségturisztikai klaszterek száma folyamatosan nő. Ennek legfőbb oka, hogy a fejlettebb országok legdinamikusabb ágazata az egészséggazdaság. Grönmeyer (2001) 12 nyugat-európai országra kiterjedő vizsgálata alapján az egészségügyi szolgáltatások iránti kereslet 1990–2001 között megduplázódott. A növekedést a következő tényezők indokolták: az öregedő társadalmak, a szabadidő növekedése, a javuló életkörülmények.

A felmérés szerint az egészségmegőrzéshez és gyógyuláshoz kapcsolódó szolgáltatásokat 2001-ben megközelítőleg 16 millió ember vette igénybe. A nyugat-európaiak utazásainak 10%-a (23 millió nap/év) volt egészségturisztikai jellegű. 2002-ben mintegy 2000 új gyógyászati készítmény és szabadalom jelent meg a piacon, ami hozzávetőlegesen 200 milliárd USD forgalmat generált (Kocziszky Gy. 2004).

Európában az egészség-klaszterek modellje (12. ábra) alapján a svájci, osztrák és a német piacok aktivizálódtak.

13. ábra Az egészség-klaszterek általános modellje

Forrás: Kocziszky Gy. (2004) alapján

A fent említett országokban az 1990-es évek elejétől kezdve jöttek létre egészség-klaszterek. Ausztriában a belföldi turizmus fejlesztése kapcsán jutottak kiemelt szerephez. Az osztrákok egészségturisztikai célzatú útjainak kb. 60%-a belföldön realizálódik.

A változásoknak köszönhetően a résztvevők aránya 164%-kal nőtt az elmúlt másfél évtizedben. A fejlesztések hatására az érintett szereplők 96%-a klaszterekbe tömörült (Kocziszky Gy. 2004).

Németország esetén az újraegyesítést követően főleg a kelet-német területek szorgalmazták a hálózatosodást. Svájc esetében a tartományi kormányok gazdaságpolitikai lépései segítettek elő a klaszterek létesítését, azok hozzáadott értékteremtő képességét hangsúlyozva (Kocziszky Gy. 2004).

3. 8. Klaszteresedés a hazai piacon

A magyar egészségturizmuson belül 2000 óta jelentős klaszteresedési kedv mutatkozik. Az egészségturisztikai/egészségügyi klaszterek hazai kialakításának indokoltsága aligha vitatható. Létrejöttükkel megvalósul a stratégiai pozicionálás, melynek segítségével a tagok a piaci igények felismerése mellett differenciálhatják termékeiket, így megszűnhet az „ad hoc” jellegű és indokolatlan fejlesztések sora. A hazai egészségturisztikai hálózatok területi versenyelőnyeit a 13. ábra szemlélteti.

14. ábra A hazai regionális gazdasági hálózatok területi versenyelőnyei

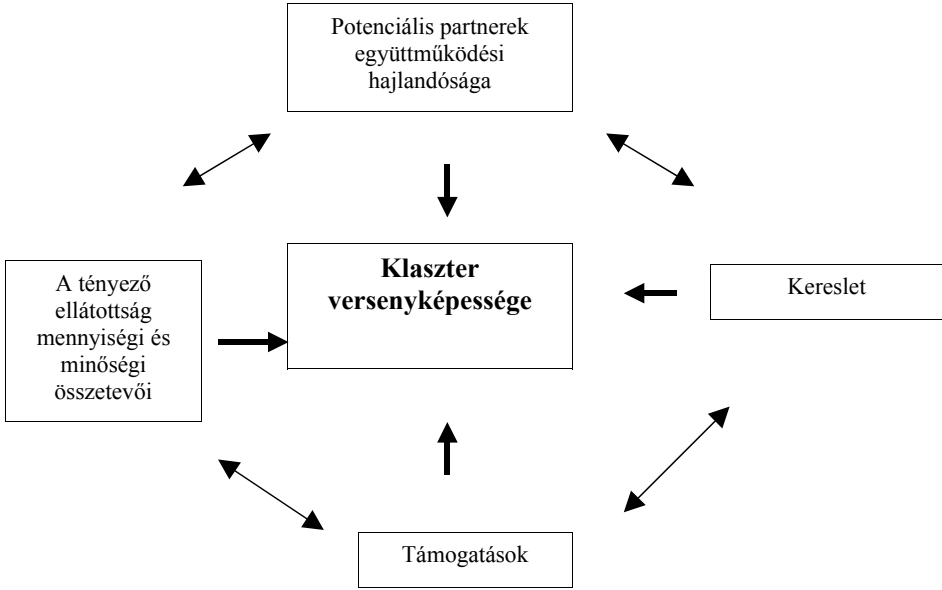
Forrás: <http://www.onkorkep.hu>

A fűrdőklaszterek nagy lehetőséget jelentenek a jövőre nézve. Integrálják a helyi szolgáltatásokat, a racionalizálhatják a beszerzéseket, erősíthetik a területfejlesztési irányokat, tovább erősítve a koncepciókat, azonban a megvalósulás teljes fokához lényegesen nagyobb kooperációra lenne szükség, mint az jelenleg ismeretes.

Magyarországon jelenleg 6 egészségügyi/egészségturisztikai klaszter működik, amelyek szerkezetük alapján beilleszthetők az egészség-klaszterek versenyképességének modelljébe (14. ábra):

- Pannon Termál Klaszter
- Észak-alföldi Termálklaszter
- Dél-alföldi Termálklaszter
- Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálturisztikai Klaszter
- Jász-Nagykun-Szolnok megyei Termálklaszter
- Észak-magyarországi Egészségturisztikai Klaszter (megalakulás alatt)

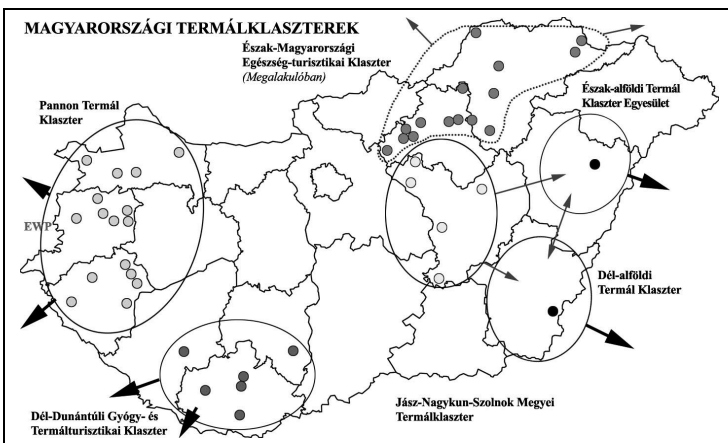
15. ábra Az egészség-klaszterek versenyképességének modellje

Forrás: Kocziszky Gy. (2004)

3. 9. A hazai egészségügyi/egészségturisztikai klaszterek rövid jellemzése

16. ábra A magyarországi egészségturisztikai klaszterek

Szerkesztette:
Hegedűs V. (2006)

* Az ábrán jelölt nyilak a klaszter kapcsolatok irányát mutatják. Az adatok feldolgozása folyamatos.

3. 9. 1. Pannon Termál Klaszter (PANTERM)

A nyugat-dunántúli térségben jelentős egészségturisztikai fejlesztések valósultak meg az elmúlt néhány évben. A változások érintették az ismert fürdőket (Bükfürdő, Zalakaros, Sárvár), ahol főként korszerűsítéseket végeztek, valamint új fürdők létesültek (Kehidakustány, Zalaegerszeg, Győr, Pápa) bővítve a térség gyógy-wellness kínálatát. A természeti adottságokra, alapozva minőségi és mennyiségi változások következtek be, kialakítva az ország első termálrégióját.

A változások természetesen éreztették hatásukat a versenyképesség területén is. Ezt felismerve a térség egészségturizmusban érintett szereplői az összehangolt továbblépést választották, így 2001. júniusában létrehozták a termál klasztert. A tagok között (28 alapító és 7 később csatlakozott tag) egyaránt képviseltették magukat a fürdők, a gyógyszállók, a rehabilitációs központok, a regionális idegenforgalmi szervezetek, az oktatási intézmények, tanácsadók és az önkormányzatok Nyugat-Dunántúli, valamint a Balatoni régióból.

A Pannon Termál Klaszter Egyesületet alapító vállalkozások az egészségturizmus meghatározó piaci szereplőivé váltak az elmúlt években:

- Éves árbevételük (az önkormányzatok nélkül) megközelíti a 15 milliárd forintot.
- A Tagok medencéinek száma megközelíti a 151-et.
- Az összes vízfelület nagysága megközelíti a 39.000 m²-t (a Hévízi-tó nélkül), a Hévízi-tóval együtt a vízfelület megközelíti a 83.000 m².

A PANTERM a közép-európai termálvízre alapozott gyógyászati és megújulási központ kíván lenni. A klaszter létrehozásakor alapvető cél volt a piaci helyzet erősítése, a kínálat kategorizálásával és az egyéni jellegek ösztönzésével komplex jellegű üdülőhelyi jelleg kialakítása, továbbá a nemzetközi szinten való helytállás is.

Ez utóbbi megvalósítása érdekében a klaszterben tömörülő 19 nyugat-dunántúli fürdő 8 osztrák és 5 szlovén taggal bővülve alakították meg az Európai Wellness Projekt Marketing-egyesületet. Az EWP legfőbb feladata, hogy a nagy európai küldő országokban népszerűsítse és értékesítse az adottságokban nem éppen szűkölködő régiót.

A PANTERM EWP társulási költségeit 2003 óta (négy évre) a Magyar Turizmus Zrt. biztosítja. A legnagyobb költségrészt a két – EU-forrással is rendelkező – osztrák tartomány vállalta, annak ellenére, hogy az ügynökségben a költséghányadtól függetlenül mindenkinek egyenértékű szavazati joga van. A közreműködő tagok és partnerek száma pedig évről évre nő:

<ol style="list-style-type: none"> 1. Balatoni Fejlesztési Tanács 2. Nyugat-Dunántúli Fejlesztési Tanács 3. Nyugat-Dunántúli Fejlesztési 4. Ügynökség 5. Pannon Gazdasági Hálózat 6. Smed-ERg Bt. 7. Aquaprofit Műszaki Tanácsadási/Befektetési Zrt. 8. Horwath Consulting Kft. 9. Pannon Consulting Group 10. Szemrédi Turizmus Tanácsadó Bt. 11. European Spa World 12. Fertőtájé Világörökség 13. Humán Kontakt Bt. 14. Magyar Turizmus Zrt. 15. Magyar Turizmus Zrt. Nyugat-dunántúli Regionális Marketing Igazgatóság 16. Nyugat-dunántúli Kerékpáros Régióért Egyesület 17. Thermenwelt Burgenland 18. Borgáta Község Önkormányzata 19. Celldömök Város Önkormányzata 20. Csorna Város Önkormányzata 21. Lenti Város Önkormányzata 22. Szentgotthárd Város Önkormányzata 23. Zalaszentgrót Város Önkormányzata 24. Büki Gyógyfürdő Zrt. 25. Csornai Termálfürdő 26. Flexum Gyógyfürdő Zrt. 27. Flóra Gyógyfürdő és Lakópark Kapuvár 	<ol style="list-style-type: none"> 28. Gránit Gyógyfürdő Zrt. 29. Gyógy- és Wellnessfürdő Sárvár 30. Hévízgyógyfürdő és Szent András Reumakórház 31. Kehida Termál Gyógy- és Élményfürdő 32. Lenti Gyógyfürdő és Szent György Energiapark 33. Mesteri Termálfürdő és Kemping 34. Rába Quelle Gyógy-, Termál- és Élményfürdő 35. Sá-Ra Termál Hegykő 36. Smederg Bt. 37. St. Gotthard Spa & Wellness 38. Szent Gróth Termálfürdő és Üdülőfalu Zalaszentgrót 39. Szombathelyi Fedett uszoda és termálfürdő 40. Várkertfürdő Pápa 41. Vulkan Fürdő Celldömök 42. Gyógy- Kastélyszálló Balf 43. Hotel Hetes Ház 44. Karosinvest Idegenforgalmi és Szolgáltató Zrt. Hotel Karos Spa 45. Kehida Termál Hotel és Élményfalu 46. Park Inn Sárvár 47. Radisson SAS Birdland Resort & Spa 48. Termálpanzió*** Lenti 49. VitalMed Hotel Sárvár 50. Sá-Ra Termál Camping Hegykő 51. Termál Gyógykemping Bükfürdő 52. Thermal Camping Pápa 53. Thermal Camping Sárvár
--	--

3. 9. 2. Észak-alföldi Termálklub

A szervezetet az Észak-alföldi régió területén működő termál- és gyógyturizmusban érintett szereplők összehangolása céljából hozták létre, 18 alapító taggal 2005. szeptember 22-én, természetesen a tagok száma azóta is bővül.

<ol style="list-style-type: none"> 1. Bátor-Víz Kft. (Nyírbátor) 2. Berettyóújfalui Város Önkormányzata 3. Cívis Hotels Zrt. (Debrecen) 4. Debreceni Gyógyfürdő Kft. 5. Dr. Szabó Zoltán (Túrkeve) 6. EconoConsult Kft. (Budapest) 7. Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat 8. Hajdúnánás Városi Önkormányzat 9. Hajdúnánási Építő és Szolgáltató Kft. 10. Hortus Natura Kft. - Hortus Naturae Hotels (Debrecen) 11. HUNGAROSPA Hajdúszoboszlói Gyógyfürdő és Egészségturisztikai Zrt. 12. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat 13. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Termál és Gyógyturizmus Egyesület (Szolnok) 14. Jászárszállás Város Önkormányzata 15. Jászberény Város Önkormányzata 	<ol style="list-style-type: none"> 16. Magyar Turizmus Zrt. (Budapest) 17. Martfű Város Önkormányzata 18. Mezőtúr és Környéke Víz- és Csatornamű Kft. 19. Nagykálló Város Önkormányzata 20. Nyírbátor Város Önkormányzata 21. Püspökladányi Gyógyfürdő Egészségügyi Szolgáltató Kft. 22. Sóstó-Gyógyfürdők Szolgáltató és Fejlesztési Zrt. (Nyíregyháza - Sóstógyógyfürdő) 23. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat 24. Szatmár-Beregi Kórház és Gyógyfürdő (Fehérgyarmat) 25. Toma-Bau Zrt. (Budapest) 26. Tóth József (Polgár) 27. Törökszentmiklósi Kommunális Szolgáltató Kft. 28. Városi Önkormányzat Nádudvar 29. Víz- és Csatornaművek Koncessziós Rt. (Szolnok)
---	---

Az egyesület célja a tagok aktív részvételével elősegíteni a régió egészségturizmusának fejlődését. Tevékenységeinek köréből a következők emelhetők ki:

- kezdeményezésekkel és javaslatokkal segíteni a szereplőket,
- érdekvédelem,
- információs rendszer működtetése,
- összehangolni a régió megyéinek és kistérségeinek idegenforgalmi fejlesztéseit, kiemelten az egészségturisztikai fejlesztéseket,
- elősegíti a kínálat minőségi változásait,
- kutatásokat generál
- felelős az oktatásért, valamint a folyamatos továbbképzésekért,
- marketing tevékenységet folytat,
- kapcsolatot tart a hazai és a nemzetközi szervezetekkel

3. 9. 3. Dél-alföldi Termálklaszter

A Dél-alföldi régió egészségturisztikai hálózata (Füredőegyesület) 1999-ben alakult, Gyula központtal, a térség termálturizmusának (fürdők, fürdőtelepülések) összehangolása érdekében. Szervezeti felépítését illetően 2004-től definiálhatjuk klaszterként.

Létrehozásának okai a következőkben foglalhatók össze:

- A régióban magas az egészségügyben és az egészségturizmusban alkalmazottak száma.
- A Dél-Alföld az egészségturisztikai fejlesztések kiemelt térsége.
- Az egészségturizmus térnyerése még kiaknázatlan együttműködési lehetőségeket rejt.
- Az elmúlt évek fejlesztései során a régióban 6 milliárd forint állami támogatás mellett 15 milliárd forint összegű beruházás valósult meg jelentős kínálati növekedést eredményezve.
- A klaszter célja volt a kínálat hatékony piacra juttatása.

A klaszter céljai:

- Hálózatfejlesztés.
- Fejlesztés. (Közös, összefogott fejlesztések kidolgozása.)
- Összehangolt marketing tevékenység.
- Információközvetítés.
- Kutatás és az oktatás erősítése (egészségügyi személyzet, orvosok hidrogeológiai, idegenforgalmi stb. szakemberek képzése).
- Kapcsolattartás.

A Dél-alföldi Termálklaszter hazánk egyik legaktívabb egészségturisztikai hálózatának tekinthető. Jelenleg 45 tagja van (16 vállalkozás, 23 fürdő, 6 oktatási és egészségügyi intéz-

mény), külföldi kapcsolatai kiépültek Németország, Románia és Szerbia-Montenegró irányába, Csehországgal pedig jelenleg is folynak a tárgyalások (Dél-alföldi Termálklaszter Szervezeti és Működési Szabályzata, 2004).

3. 9. 4. Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálturisztikai Klaszter

A Dél-Dunántúli Gyógy és- Termálturisztikai Klaszter 2005. novemberében alakult a PBKIK (Pécs-Baranya megyei Kereskedelmi és Ipar Kamara) szervezésében. Az alapító tagok egyértelműen kifejezték azon szándékukat, hogy a klaszter-kezdeményezés példa kíván lenni egy hatékony, integrált turizmusfejlesztési modellre, továbbá célja a régió termálvízre alapozott komplex turisztikai fejlesztéseinek összehangolása.

- A klaszter általános céljai a következőkben fogalmazták meg:
- a régió jövedelemszintjének növelése,
- foglalkoztatás bővítés,
- oktatási és szakképzési szint javítása,
- minőségfejlesztés,
- tőkeellátottság javítása.

A klaszter konkrét célkitűzéseik a következők voltak:

- a régió termál- és gyógyvíz hasznosításának fejlesztése,
- a régiós egészségipar fejlődési pólusképző szerepének kialakítása és fejlesztése,
- felmérések, kutatások készítése,
- regionális adatbázis kialakítása,
- a regionális fejlesztések összehangolása,
- a fejlesztési források felkutatása,
- K+F,
- értékesítési és termékfejlesztési funkciók összehangolása,
- közös termék- és szolgáltatásfejlesztés,
- közös értékesítési tevékenység,
- közös márkanév kialakítása és ápolása,
- egységes regionális arculat megteremtése,
- szakmai kapcsolatok fenntartása az aktuális kormányzattal.

A klaszter szervei:

- Taggyűlés
- Klaszter Bizottság
- Klaszter Menedzser (A Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálturisztikai Klaszter Alapító Okirata, 2005)

A kezdeményezés elméleti síkon példásnak mondható, azonban a gyakorlati megvalósítás az elmúlt két évben elmaradt. A probléma kezelésére a Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálfürdő Egyesület létrehozta a Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálturisztikai Kompetencia Központot és feladatba adta számukra, hogy szervezzék meg a valós céloknak megfelelően működő fürdőklasztert a régióban. Az újabb alapítást a Dél-Dunántúli fürdőinek jelenlegi helyzete és a piacon kialakult versenyhelyzet (illetve pozíció vesztes) tette indokolttá.

A kompetencia központ 2007 márciusában alakult, 1 fővel, ezt követően 2007 októbertől 2 fővel működik. Legfőbb célja, tehát szemléletében újszerűt alkotni a régió egészség-turizmusban érintett résztvevői között. Az alapításkor tervezett működési idejük: 30 hónap (2009 júliusáig).

Munkájukat a fennállás óta hatékonyan végzik. Feladataikat az alábbiakban lehet összefoglalni:

- Kompetencia központ működtetése
- Innováció és vezetői továbbképzés (2007/2008 I. oktatási félévétől indult)
- Együttműködési hatékonyság növelése (tanulmányutak, workshopok, konferenciák szervezése)
- Marketing tevékenység (közös megjelenés megteremtése, közös arculat kialakítása)
- Régiós portál létrehozása
- K+F innováció (egyévre szabott, innovatív terápiás modell, innovatív terápiás csomagok kidolgozása, térségi programcsomag kidolgozása, fürdővárosi arculati vizsgálatok)
- Gyógy- és Termálturisztikai szolgáltató rendszer kialakítása

A központ működése óta szemmel láthatóan hatékonyan működik, azonban problémát jelent a klaszterépítés folyamatában, hogy a térség érintett szereplői csak kis százalékban mutatnak hajlandóságot a kezdeményezés iránt. Nem veszik igénybe a számukra ingyenes képzéseket és szakmai találkozókat, nem jelennek meg a számukra szervezett konferenciákon. Ezzel igencsak megnehezítik a klaszterépítés folyamatát. A helyzeten nem javít az sem, hogy a régiós célok és a területfejlesztési politika nem összehangolt. Több ízben sérülnek az egyéni (szolgáltatói-vállalkozói) érdekek.

3. 9. 5. Jász-Nagykun-Szolnok megyei Termálklaszter

Jász-Nagykun-Szolnok megyei Termálklaszter a 2002-es évet követően 2004. júniusában jött létre, azzal a céllal, hogy megvalósítsák az egészségturizmus összehangolt fejlesztését.

A megyében a termőföld mellett a potenciális gazdaságfejlesztő tényező a termál- és gyógyvíz. A megye 27 fürdőjéből 12 rendelkezik gyógyvízminősítéssel. A fürdők színvonala, a szolgáltatások minősége és a marketing tevékenység nem biztosítja a várt gazdasági eredményeket.

A fürdők fejlesztési célkitűzései indokoltá tették az összefogást. Ennek szellemében alakult meg a termálklaszter, mely célul tűzte ki a külső versennyel szembeni egységes fel-

lépést, belső viszonylatban pedig a konkurencia és a helyi érdekek összehangolását. Az együttműködés legfőbb területei a következőkben foglalhatók össze:

- közös marketing,
- befektetési lehetőségek kiaknázása,
- működési hatékonyság növelése,
- oktatás és szakképzés összehangolása,
- taglétszám folyamatos növelése,
- közös információs hálózat kialakítása.

A klaszter jelenlegi döntéshozó szerve a Klaszter Bizottság, a menedzsment tagjai pedig: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Termál- és Gyógyturizmus Egyesület, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Gazdaságfejlesztő Kht. és a Tiszainform Idegenforgalmi Szolgálat.

3. 9. 6. Észak-magyarországi Egészségturisztikai Klaszter

A régió hagyományos iparágainak szerkezeti átalakítása indokoltá teszi a potenciális gazdaságfejlesztő tényezők kiaknázását. Ilyen erőforrásnak számít Észak-Magyarországon a gyógy- és termálvíz, valamint a klimatikus adottságok.

A régió egyik kiemelkedőnek tekinthető turisztikai terméke az egészségturizmus, így engedhetetlen, hogy kellő figyelmet kapjon a terméktípus. A régiós egészségturizmus szereplői felismerve a fejlesztések és a kooperáció szükségességét körültekintő vizsgálatok eredmények birtokában tervezték meg az Észak-magyarországi Egészségturisztikai Klasztert.

Az alapítás több tekintetben is fontos, hiszen az Észak-magyarországi régió első ilyen összefogásáról van szó, továbbá a termál klaszter megjelenése ösztönözheti további tematikus klaszterek kialakulását.

A „gyógy-gyűrű klaszter célja a régió természeti adottságaira épülő minőséget képviselő szervezet kialakítása volt. Ennek megvalósítása érdekében három fő stratégiai célt tűztek ki (Kocziszy Gy. 2004):

- versenyképes egészségügyi/szolgáltatás, márka kidolgozása,
- új régiós imázs kialakítása, melynek középpontjában az egészségturizmus áll,
- a régió egészségturisztikai versenyképességének növelése, a kapcsolódó szolgáltatások minőségének javítása.

A célok megvalósításához a régióban három potenciálisan fejleszthető klaszter-gyűrűt rajzoltak ki:

- „Északi-fürdőgyűrű”: Eger–Egerszalók–Bogács–Mezőkövesd térsége,
- „Bükk-Zempléni-gyűrű”: Miskolc–Sárospatak–Aggtelek–Sátoraljaújhely–Szilvásvárad
- „Mátra-gyűrű”: Mátrafüred–Mátraháza–Kékestető–Parád–Gyöngyös.

A klaszter hivatalos megalakulását a régiós RIB támogatta és a 2005. évben elfogadta a klaszter alapításához szükséges dokumentumokat. (Mégis azt kell mondani, hogy a kezdeti klaszterépítési lépésekből még nem igazán tapasztalhatunk gyakorlati megvalósítást.)

A klaszter konkrét feladatai az alábbiakban foglalhatók össze:

- az egészségturizmus területén működő szervezetek munkájának összehangolása,
- a szervezetek turisztikai, innovációs helyzetelemzése, értékelése, minősítése,
- arculattervezés,
- közös marketing stratégia kidolgozása,
- humán erőforrás fejlesztés,
- koordináció és együttműködés szervezés,
- szolgáltatói hálózat kialakítása és koordinálása,
- versenyképesség növelése, beruházás teremtés és ösztönzés.

Összegzés

A globális versenyben a régiók és a gazdasági ágazatok sikeressége erősen függ a lokális környezet minőségétől. A kihívásokra válaszolva a megoldási lehetőséget a klaszteresedés kínálja, hiszen a gazdasági tevékenységek térbeli koncentrációjának eltérő megjelenési formáit integrálja.

A nemzetközi és a hazai példákból megállapítható, hogy az egészségturizmus alapjául szolgáló vonzerők fejlesztése, akkor lehet sikeres, ha azokat a lokális infrastruktúra és a gazdaság fejlesztése is kiegészíti. Így a fürdő fejlesztések mellett a szálláshelyek, vendéglátó egységek, a szolgáltatások diverzifikálása, az oktatás stb. területén is pozitív változások következtek be. Problémát jelentett azonban, hogy a források a fürdőfejlesztésekre koncentráálódtak és területileg jelentős aránytalanságok alakultak, több esetben „ad hoc” jellegű, indokolatlan beruházások megvalósulásához vezetett. Problémát jelent továbbá, hogy a települések legnagyobb hányada az idegenforgalomtól várja a gazdasági stabilitást, esetleg a fellendülést. Magyarország hidrogeológiai adottságai a gyógy- és termálturizmus fejlesztés számára szinte „korlátlan” lehetőségeket biztosítanak. Ennek eredményeképpen az előző 5–6 évben az egészségturisztikai beruházások gombamód szaporodtak, jelentős földrajzi koncentrációt, versenyhelyzetet és túlkínálatot teremtve.

A felújított vagy újonnan épített fürdők riválisként kezelték egymást, ez magyarázza, hogy a megvalósult beruházások többsége máig nem váltotta ki a hozzá fűzött reményeket.

Az egészségturisztikai/egészségügyi klaszterek megoldási lehetőséget kínálnak ezen problémák leküzdésében. Bár az ágazat hazai klaszterei még az embrionális (esetleg a klaszter-kezdemény) szakaszban vannak, mégis vannak térségek, ahol felismerték az összefogás fontosságát és jól működő, hálózatot működtetnek.

Irodalomjegyzék

- A Dél-Dunántúli Gyógy- és Termálturisztikai Klaszter Alapító Okirata, 2005.
- A Pannon Termál Klaszter uniós szövetsége. In.: 2Heti turizmus. VII. évfolyam 1-2. szám 2004. pp. 18-19.
- A világ turizmusának alakulása 2004-ben és előrejelzés a 2005. évre, MTZrt.
- Aubert A. (Szerk.) 2006. Magyarország idegenforgalmi atlasza. Szakkönyv és atlasz. Carthographia Kiadó, Budapest, 65.p.
- Aubert A.-Berkó M. 2007.: A nemzetközi és a hazai turizmus területi folyamatai, piaci tendenciái a globalizáció korában. (Kézirat)
- Aubert A.-Csapó J. (2004). Egészségturizmus, Bornus nyomda, Pécs. 184 p.
- Aubert A.-Miszler M. 2004. A regionális szintű termékfejlesztés és- menedzselés elméleti keretei a gyógy- és termálturizmusban. In: Aubert A.-Csapó J. szerk). Egészségturizmus. Bornus Nyomda, Pécs, pp. 3-29.
- Az egészségturizmus marketingkonceptiója. Turizmus Bulletin. 2002/2. szám pp.3-24.
- Budai Z. (2001): Dr. Budai Zoltán Helyettes Államtitkár előszava a Széchenyi Terv Turizmusfejlesztési Programjához. Turizmus Bulletin 2001/1. pp. 4-5.
- Business Cluster: Promoting Enterprise in Central and Eastern Europe-OECD 2005.
- Czegledi J.-Imre J. 1989. Turizmus itthon és külföldön. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 376 p.
- Deák Sz. 2000. A Porter-féle rombusz-modell főbb közgazdaságtani összefüggései. Versenyképesség–regionális versenyképesség. Farkas B.–Lengyel I. (szerk.) SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged. pp. 67–87.
- Dél-alföldi Termálklaszter Szervezeti és Működési Szabályzata, 2004.
- Észak-alföldi Termálklaszter Alapszabályzata, 2005.
- Fekete M. 2006.: Hétköznapi turizmus. A turizmus elmélettől a gyakorlatig. Doktori értekezés, Sopron, p.176.
- Gecse G.–Nikodémus A. (2004): A GKM klaszterépítési szándékai. (Háttéranyag.)
- Gella I. 2004: Az egészségturizmus szerepe – nagyságrendje Magyarország turizmusában. Budapest, kézirat
- Gellai I. (2004): Az egészségturizmus szerepe és nagyságrendje Magyarország turizmusában, Budapest. (munkapéldány).
- Gera K. Egészségturizmus és wellness. Ma & Holnap, Budapest, 2005/10.
- Gergelyné Dr. Benke R. 1981. Belső turizmusunk. Kossuth Kiadó, Budapest, 100 p.
- Grosz A. (2005): Klaszteresedési folyamatok Magyarországon különös tekintettel az autópárra. PTE KTK Regionális politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyv 2004-2005. Pécs, pp.75-87.
- Grönemeyer, D. H.W. (2001): Med in Deutschland. Standort mit Zukunft. Leipzig.
- Grönemeyer, D. H.W. 2001. Med in Deutschland. Standort mit Zukunft. Leipzig.
- Hegedűs V. (2004): Egy regionális termál- és gyógyfürdő fejlesztési dilemmái Igal példáján. (Szakdolgozat)
- Hegedűs V. 2004. Egy regionális termál- és gyógyfürdő fejlesztési dilemmái Igal példáján. (Szakdolgozat)

- Hegedüs V. 2006. A magyar egészségturisztikai fejlesztések és azok hatása a keresletre és kínálatra. Földrajzi Tanulmányok a Récsi Doktoriskolából V. Dr. Tóth J.–Baranyai G. (szerk.) Rotari Nyomda, Komló 2006. pp. 60–75.
- Hegedüs V. 2006.: Az egészségturizmus keresletének és fogalmi rendszerének változásai Magyarországon. Földrajzi Értesítő 2006.IV. évf.3-4. füzet, pp.355-373.
- Hegedüs V. 2007.: Egészségturizmus. In: Laczkó T. (szerk.) Wellness alapismeretek I. PTE ETK, Pécs, pp. 52-129.
- Hegedüs V. 2007.: Versenyképesség és klaszterek a turizmusban. In: László M.-Bucher E. (szerk.) A terület- és településfejlesztés válogatott annotált bibliográfiája. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 99-108.
- Idegenforgalmi statisztikai évkönyvek, 1999-2005.
- Kocziszky Gy. 2004: Egészségügyi klaszter(ek) kialakításának lehetőségei az Észak-Magyarországi Régióban. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 1. évfolyam 2. szám pp. 3-32.
- KPMG Consulting 2002: Az egészségturizmus marketingkonceptiója, Turizmus Bulletin. 2002/2.
- Lengyel I. 2003: Verseny és területi fejlődés. JATE Press, Szeged pp. 23-70
- Lengyel I. 2005. A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. Területi Statisztika 2005/9. évfolyam (46.) 2. szám pp. 131–147
- Lengyel I.–Rechnietzer J. 2002. A hazai építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben. Régió Art Kiadó, Győr, pp. 99–125.
- Lengyel M. 2004. A turizmus általános elmélete. KIT Képzőművészeti Kiadó és Nyomda Kft, Bp. 525 p.
- M. Porter (1996): Competitive Advantage, Agglomeration Economies and Regional Policy. International Regional Science Review, 1-2. pp. 85–94.
- Mányai R. 2006.: Egészségturizmus lehetőségei az UMFT-ben. V. Spa & Wellness Egészségturisztikai Szakkiállítás és Konferencia, előadás, Budapest.
- MT Zrt. A turizmus várható alakulása (előrejelzések.) 1999-2006.
- Pap N.–Tóth J. 2005. Terület- és településfejlesztés. Pécsi Direkt Kft. Alexandra Kiadó, Pécs, 232 p.
- Papanek G.- Perényi Á. (2006): Spin-offok a fejlett világban és Magyarországon. Európai Tükör, 2006/1. pp. 81-95.
- Porter, M. E. (1998) Clusters and the New Economics of Competition. – Harvard Business Review, Nov-Dec. 77-90.
- Puczkó L. (2004): Az egészségturizmus marketing koncepciója, In.: Aubert A.- Csapó J. (szerk.) Egészségturizmus, Bornus Nyomda, Pécs. pp. 86-136.
- Rátz T. 2004. Zennis és Lomi Lomi, avagy új trendek az egészségturizmusban. In: (Aubert A.- Csapó J. szerk.) Egészségturizmus. Bornus nyomda, Pécs. pp. 46-65.
- Rechnitzer J. 1998. A területi stratégiák. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, p. 348.
- Regionális klaszterek és a létesítésükre, működtetésükre vonatkozó politikák az Európai Unióban és Magyarországon. (Szakmai vitaanyag). SEED Kisvállalkozás-fejlesztési Alapítvány. 2003. Budapest

Sass M. – Czakó V. – Oszlay A – Szanyi M – Bakács A. 2006: A beszállító programoktól a klaszter-támogatásig: nemzetközi tapasztalatok, hazai lehetőségek. ICEG EC Munkafüzet 18.

The Gallup Organization Flash EB No 187. 2006 Innobarometer on Clusters

Vajda R.–Vadas V. 1990. Magyarország gyógyidegenforgalma. ALFAPRINT Nyomdaipari Kiszövetkezet, Budapest, 167p.

<http://www.digitalcity.hu/digitalcity/entity/entityNews.jsp?dom=AAAABIO0&egd>

<http://www.oep.hu>

<http://www.hungarytourism.hu>

http://www.hungary.com/servlet/page?_pageid=8297,7380&_dad=portal30&schema=PORTAL30&p_menuitem=5416284323#01

http://www.onkorkep.hu/15_04/8_15.htm

<http://epa.oszk.hu/00800/00890/00002/data/17.pdf>

<http://www.uni-miskolc.hu/~euint/20031002zzz20031231/klaszkiareg2006.pdf>

http://nkomftp.hungary.com/palyazatok/eger_nyitva.pdf